

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Lenka Ryjáčková

Euroskepticismus a Občanská demokratická strana: stranická platforma?

Euroscepticism and the Civic Democratic Party: Party Basis?

Praha 2009

Vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, PhD.

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Janu Burešovi, PhD. za vedení práce, dále konzultantovi Mgr. Ondřeji Novotnému za trpělivost, podněty a komentáře, které mi v celém průběhu psaní práce poskytoval. Díky patří prof. Michel De Waele z *Universite Libre de Bruxelles*, který se zasadil o umožnění mého měsíčního badatelského působení na bruselské univerzitě a poskytl mi odbornou konzultaci k tématu práce.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů.“

V Praze dne 4. května 2009

Lenka Ryjáčková

Anotace

Bakalářská práce „Euroskepticismus a Občanská demokratická strana: stranická platforma?“ pojednává o euroskepticismu, který popisuje jako dynamický fenomén stranického a vnitrostranického boje. Kriticky tak reflektuje dosavadní klasifikační typologie postojů politických stran k Evropské unii a evropské integraci. Práce na příkladu Občanské demokratické strany (ODS) poukazuje na dynamické faktory, které ovlivňují formování stranického názoru. Důraz je kladen na vnitrostranickou strukturu organizace v souvislosti s organizační a ideologickou reflexí evropské tematiky. Práce se také pokouší zodpovědět otázku, zda euroskepticismus v ODS způsobí institucionalizaci stranické platformy a jaké má ve straně zastoupení.

Annotation

The Bachelor thesis “Euroscepticism and the Civic Democratic Party: Party Basis” deals with Euroscepticism as a dynamic phenomenon of party and intraparty system. The thesis in this way brings the critical reflection of recent classification typologies regarding the positions of political parties towards the European Union and European integration. Dynamic factors which influence the molding of party opinion are demonstrated on the example of the Civic Democratic Party (ODS). The thesis puts emphasis on the intraparty structure within the context of the organization and ideological reflection of the European issue in the organization. The question that the thesis attempts to answer, is if Euroscepticism in the ODS will be the cause of an institutionalization of a party basis inside the party, and which representation in the party it has.

Klíčová slova

euroskepticismus, Občanská demokratická strana, politická strana, organizace, stranická platforma, názorový proud, stranická soutěž

Key Words

Euroscepticism, the Civic Democratic Party, Political Party, Organization, Party Basis, Opinion Stream, Party Competition

OBSAH

ÚVOD.....	6
Cíl práce.....	9
Současný stav řešené problematiky.....	10
Metodologie, hypotéza.....	13
 1. POJEM EUROSKEPTICISMUS.....	15
1.1. Kritická reflexe dosavadních typologií: vymezení a vývoj Občanské demokratické strany.....	17
1.2. Euroskepticismus jako dynamický fenomén.....	21
1.3. Euroskepticismus jako nástroj politického boje.....	26
 2. POLITICKÁ STRANA A JEJÍ VNITŘNÍ STRUKTURA.....	29
2.1. Definice organizace.....	29
2.1.1. Formální a neformální procedury a jejich význam.....	30
2.2. Organizační hierarchie: mocenská mapa.....	31
2.2.1. Vedení strany.....	32
2.2.2. Členové strany - kolektivní a selektivní benefity.....	34
 3. ORGANIZAČNÍ REFLEXE ČLENSTVÍ V EVROPSKÉ UNII.....	36
3.1. Europoslanci.....	36
3.2. Evropští specialisté na národní politické scéně.....	38
3.3. Vnější činitelé a organizace.....	39
 4. IDEOLOGICKÁ REFLEXE ČLENSTVÍ V EVROPSKÉ UNII.....	42
4.1. Ideologická reflexe – názorové postoje.....	42
4.1.1. Evropská ústavní smlouva.....	43
4.1.2. Lisabonská smlouva.....	46
4.2. Vnitrostranické názorové štěpení.....	49
4.3. Fenomén „subskupin“.....	50
4.3.1. Vliv centralizace a decentralizace.....	51

4.3.2. Formy názorové plurality.....	53
4.4. Názorový proud versus institucionalizovaná platforma.....	55
ZÁVĚR	57
SEZNAM ZKRATEK.....	65
LITERATURA A PRAMENY.....	66
PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	77

ÚVOD

Snaha o typologizaci stran na základě jejich kritiky či pochybách o evropském projektu je fenoménem, který se v politické vědě objevuje de facto po podpisu Maastrichtské smlouvy (1992). Pojem euroskepticismus je na počátku běžně užívaný v médiích a ne odborných debatách a až poté se stále více stává diskutovaným v rovině odborné. Poprvé byl pojem na akademickém poli více popsán politologem Paulem Taggartem v roce 1998 a prakticky od této doby se začínají objevovat první studie zabývající se tímto jevem. Taggart euroskepticismus definoval jako „*vyjádření myšlenky kvalifikované opozice, stejně jako myšlenky obsahující nekvalifikovanou a celkovou opozici vůči procesu evropské integrace*“.¹ Původní význam řeckého slova skepticismus zní „*zásadní nedůvěřivost, pochybovačný postoj*“.² Je zřejmé, že představit si pod pojmem euroskeptický něco konkrétního, jasně definovatelného je přinejmenším obtížné, což dokazuje řada dosavadních prací – konceptů a typologií, které se snaží fenomén definovat, ukotvit. Již početnost přístupů je důkazem problematičnosti a nejasného obsahu definovaných kategorií. Mezi jejich nejznámější autory patří P. Taggart a A. Szczerbiak, P. Kopecký a C. Mudde, Ch. Flood, N. Conti, v české politické vědě - L. Kopeček, P. Kaniok, V. Havlík.

Při reflexi typologií vyvstávají zásadní pojmové otázky. Euroskepticismus vyjadřuje pochyby nad samotnou evropskou integrací, nad přenášením pravomocí z národní dimenze, nad rozšiřováním Evropské unie (EU) či nad nějakou konkrétní politikou? Kde se poté nachází hranice mezi *euroskeptiky* a *europeanisty*³? Pokud nazveme některou politickou stranu za euroskeptickou, jak je možné ji v rámci jiné typologie označit za europragmatickou⁴? Vyjadřují kategorie tedy to samé? Dosavadní přístupy definovaly euroskepticismus zejména z pohledu ideologického (v souvislosti se stranickými rodinami) – P. Kopecký, C. Mudde - či z pohledu stranického systému (strany protestní, opoziční) - P. Taggart. Ani v jedné dimenzi však nebyla dokázána jasná a obecně platná provázanost s euroskeptickými postoji. Je zřejmé, že typologie mají své limity a lze je kriticky analyzovat. Ale i kdyby se podařilo jednoznačněji terminologicky postihnout dané postoje,

1 TAGGART, P.: A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*.

2 Skepticismus. In REJMAN, L.: Slovník cizích slov. s. 348.

3 Pojmy euroskepticismus a europeanismus v návaznosti na Taggartovu teorii definoval N. Conti a L. Verzichelliho.

4 Pojem europragmatismus používá ve své typologii P. Kopecký a C. Mudde.

zásadním spornou otázkou pro zmíněné typologie snažící se definovat fixní kategorie je dynamičnost prostředí, ve kterém se strany pohybují. Dynamičnost souvisí s vývojem evropské integrace (srovnejme si podobu Evropského společenství osmdesátých let a Evropskou unii nového tisíciletí), s prostředím – tedy se stranickým systémem, ve kterém politická strana působí (dochází ke změnám v rozložení politických sil, strana je součástí koaliční vlády), ale i se situací uvnitř strany (její rozštěpení, nový lídr, osobní zájmy). Politická strana uvedené skutečnosti bezesporu reflektuje, a proto její postoje – ať už je nazveme euroskeptické či eurooptimistické – nejsou neměnné.

Postoje k evropské integraci jsou nejčastěji skloňované při označování názorů politických aktérů či při vymezování se vůči nim. Např. věta - *má euroskeptický názor na Společnou zemědělskou politiku EU* - nenapoví tolik jako např. označení *liberální názor* na danou skutečnost. Ale pokud řekneme - *zastává oproti mně euroskeptický názor na Společnou zemědělskou politiku EU* - umožňuje to představit si daný rozdíl. A právě vymezit, jednoduše definovat svůj postoj vůči politickému protihráči, je důležitým nástrojem politického boje. Podle L. Neumayer je „[n]álepka „euroskepticismus“ a jeho nesčetné varianty (*eurokriticismus*, *europesimismus*) politiky používána k definování jejich pozic v politickém prostoru a k diskvalifikaci jejich konkurentů.“⁵ Neumayer vychází z prací Pierra Bourdieu, podle kterého hlavním důvodem stojícím za stranickou pozicí k evropské integraci je odlišení se od soupeřů. Vazba strategie a ideologie je důležitým jevem, který je však často opomíjen.

Hlavní cílem práce je proto nové uchopení euroskepticismu coby názorového proudu. Euroskepticismus představuje zejména nástroj politického boje a jeho obsah je závislý na mnoha proměnných jako je vnější politické prostředí, pozice ve stranickém systému, názorové postoje členů, organizační struktura strany, mocenské pozice uvnitř strany, individuální potřeby a strategie. Základními otázkami se tak stává: kdo a proč euroskepticismus formuluje, jak stabilní je tento názorový proud či jaké jsou konkrétní faktory a proměnné ovlivňující jeho proměnlivost.

Pro tyto úvahy je nutné zaměřit se nejen na stranický systém a vazby politických stran, ale i na samotné politické strany představující organizace tvořené soubory jednotlivců a

5 NEUMAYER, L.: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*. s 22.

skupin. Teprve tehdy, pokud strana nebude vnímána jen jako *black box*, můžeme postihnout stranickou politiku a formulování určitého postoje. Jak zdůrazňuje Angelo Panebianco, organizace, notabene politické strany, jsou charakteristické nejen „technickými pravidly“ (potřeba dělby práce či koordinace mezi jednotlivými stranickými orgány), ale zejména dynamičností mocenských bojů, které nám poskytují klíč k pochopení fungování strany a změn, ke kterým v této souvislosti dochází. „*Usilování o moc či její obrana je významný prvek, se kterým se neustále střetávají všechny organizace.*“⁶ Pro pochopení vzniku a formování euroskepticismu je nezbytné zaměřit se na oba zmíněné jevy – na formální, tedy technická pravidla, která určují strukturu a podobu organizace, a na neformální, tedy sociální jevy jako jsou osobní zájmy jednotlivce či rozdílnost názorů.

V českém stranickém systému je za euroskeptickou stranu označována Občanská demokratická strana (ODS). Tato vazba je čím dál diskutovanější nejen v mediální a politické sféře, ale i na poli akademickém. Analýza euroskeptického postoje u tzv. strany hlavního proudu či dokonce u vládní politické strany je pro některé autory obtížně uchopitelná (např. P. Taggart vždy spojoval euroskeptické strany s okrajem stranického spektra). Označování ODS za euroskeptickou je tak schematické a nedostatečné. Analyzujeme-li názorový postoj Občanské demokratické strany k evropské integraci, je možné identifikovat určitá názorová období a jejich mezníky - tedy vývoj v jejích postojích. Lze tak ukázat, že názory strany nejsou neměnné (jsou ovlivněny již zmíněnými faktory), a proto jakákoliv jejich dlouhodobá kategorizace je neudržitelná.

Ačkoliv strana může působit jako jednotné těleso s jasným a kontinuálním ideologickým vymezením, ve skutečnosti je mnohem proměnlivější. ODS a její pozice k evropskému společenství se pod vedením V. Klause či M. Topolánka liší; stejný přírůstek lze uvést ve spojení ODS v opozici a ve vládě. Zajímavými otázkami je, jak se strana vypořádává s nutností vyvážit strategii a ideologii? Jak členové strany reflektují tuto skutečnost? Co stojí za onou názorovou jednotou a pluralitou? Jakou relevanci v této souvislosti mají pojmy frakce, platforma? Či jaký význam mají ideologická štěpení uvnitř strany a jaké podněty stojí za institucionalizováním platformy uvnitř strany či za odchodem z ní? Při zvažování vnitrostranických názorových platforem se závislou proměnnou stává institucionalizace politické strany, tedy míra centralizace či decentralizace, která udává možný prostor pro

6 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 8.

působení názorového proudu, který se odlišuje od toho hlavního. Institucionalizace (termín používaný zejména v sociálních vědách pro označení procesu, kdy se např. pojem či způsob chování stává pevně spojeným s organizací či sociálním systémem) „subtěles“ uvnitř politických stran představuje poté „nejvyšší stupeň“, který ukazuje na názorovou pluralitu uvnitř stran. Tímto tématem se zabývá například ve své práci A. Panebianco⁷, F. Boucek⁸ či M. Maor⁹.

Cíl práce

Cílem předkládané práce „*Euroskepticismus a Občanská demokratická strana: stranická platforma?*“ je snaha poukázat na neudržitelnost kategorizace postojů k evropské integraci v delším časovém horizontu, v našem případě konkrétně na definici euroskepticismu. Na základě kritické reflexe se pokusíme definovat euroskepticismus coby názorový proud či postoj představující nástroj stranického i vnitrostranického vymezování a boje, jenž je tak dynamickým fenoménem měnícím se v důsledku štěpení postojů k evropské integraci. Snahou bude zhodnotit relevanci jednotlivých nezávislých proměnných určujících dané změny. Proměnnými mohou být: organizační struktura strany, mocenské pozice vně i uvnitř strany, vymezování se ve stranické soutěži, individuální zájmy a strategie členů strany. V této souvislosti si budeme klást otázky: Které proměnné nejvíce ovlivňují politiku (policy) strany? Jak tyto faktory ovlivnily formování názorů ODS k evropské integraci?

Pro definování euroskepticismu již nejen v normativní, ale i v instrumentální podobě, je zásadní uvažovat o vazbě euroskepticismu na vnitřní organizaci politické strany. Chod politické strany coby organizace je určován formálními i neformálními procedurami. Co představují a jak ovlivňují fungování strany? Jak se určitý postoj stává hlavním názorovým proudem strany, jde o strategii strany či o individuální zájmy a mocenské snahy? Probíhá formování hlavních politických názorů v rámci hierarchické struktury politické organizace jen v jejích „nejvyšších patrech“? Jaká je pozice vedení a členů ve straně? Jak se staví členové strany k názorům strany? Díky analýze konkrétní vnitřní stranické struktury můžeme pochopit utváření a proměnlivost stranického euroskepticismu.

⁷ PANEBIANCO, A: *Political parties: organization and power*.

⁸ BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*.

⁹ MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe. Organisational determinants of coalition bargaining*.

Při popisu pozice ODS k evropské integraci je důležitým vstup ČR do EU. S čímž souvisí potřeba strany reflektovat tuto skutečnost nejen názorově, ale také formálně. Jak tedy vstup do Evropské unie ovlivnil fungování strany? Konkrétně, jak Občanská demokratická strana vyřešila postavení europoslanců uvnitř své strany? Jde o řádné členy strany a jak široká je jejich stranická autonomie? Vznikl uvnitř strany nějaký expertní evropský tým (s vnějšími aktéry), či jen část členů strany převzala garanci nad tímto tématem?

Ačkoliv ODS vždy působila v otázce evropské integrace či Evropské unie převážně jednotně, schvalování Lisabonské smlouvy je důkazem, že názory členů strany nejsou shodné. Liší se jak obsahově, tak i intenzitou. To vede k dalším otázkám. Dochází tak k novému stranickému fenoménu štěpení strany, či jde jen o zvýraznění kontinuálního stravu strany? Pokud ve straně dochází k názorovému nesouladu, jak se s tím strana vyrovnává? Jak a proč se tvoří ony abstraktní názorové platformy? Existuje nějaká územní podpora těchto názorových formací? Jde spíše o horizontální než vertikální otázku?

Nejzřetelněji názorové rozdělení nastínily události ze začátku roku 2009, kdy Poslanecká sněmovna hlasovala o Lisabonské smlouvě. Členové ODS se rozdělili v poměru 33:37:9 – ano:ne:zdržel se. V této době se také formovala nová liberální euroskeptická politická strana vedená P. Machem (ekonom, dnes již bývalý výkonný ředitel Centra pro ekonomiku a politiku, založeného V. Klausem) s podporou některých členů ODS. Dají se tyto události interpretovat jako názorové štěpení strany? Jakou relevanci zde má dělení členů strany na *klausovce* a *topolánkovce*? Lze očekávat, že někteří členové stranu z důvodu odlišného názoru na evropskou integraci opustí? Či založí institucionalizovanou platformu uvnitř ODS? Otázkou je, jak silná je ona názorová nejednota.

Předkládaná práce zaměřená na stranické a zejména vnitrostranické postoje členů Občanské demokratické strany k evropské tématice by měla být důkazem naší první premisy, že euroskepticismus nepředstavuje neměnnou definiční kategorii stranického systému.

Současný stav řešené problematiky

Zkoumáním postojů politických stran k evropské integraci a jejich konceptualizací a typologií se zabývá mnoho politologických prací. Prvním a stěžejním dílem je studie P. Taggarta *A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System*. Studie byla publikována v roce 1998 a byl v ní poprvé autorem použit pojem euroskepticismus. Mezi další významné autory v této oblasti patří P. Kopecký a C. Mudde: *The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe* (2002); N. Conti: *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case* (2003); A. Szczerbiak a P. Taggart: *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality* (2003); S. Riishoj: *Europeanisation and Euro-scepticism. Experiences from Poland and the Czech Republic* (2004). V České politické vědě se tématu věnují zejména Lubomír Kopeček¹⁰, Petr Kaniok¹¹ a Vlastimil Havlík¹².

Představené studie budou využity k obecné reflexi a k pozastavení se nad možností definovat euroskepticismus jako neměnnou kategorii. Pokusíme se obhájit tezi, že euroskepticismus představuje dynamický fenomén, jenž je formulován jako nástroj politického vymezování a mocenského boje. S takto definovaným euroskepticismem se v dosavadní literatuře nesetkáváme.

Výjimku tvoří studie Laury Neumayer: *Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States* (2007), ve které autorka analyzuje postoj k evropské integraci jako nástroj pro začlenění a vyloučení z politické soutěže. Vychází z tezí francouzského sociologa Pierra Bourdieuho, který zdůrazňuje vazbu stranické ideologie a strategie.

Abychom mohli definovat formování a dynamiku euroskepticismu, zaměříme se na vnitřní podobu a fungování politické strany. Mezi autory stěžejních politologických prací zabývajících se politickou stranou ve smyslu politické organizace patří M. Weber,

10 KOPEČEK, L.: Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové–jak s nimi pracovat? *Politologický časopis*; KOPEČEK, L. - ŠEDO, J.: Czech and Slovak Political parties and their Vision of European Integration. *Středoevropské politické studie*.

11 KANIOK, P.: Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož?; Euroskepticismus a Evropský parlament; Uchopení neuchopitelného? Stranický euroskepticismus v kontextu pozitivních postojů politických stran k EU. *Politologický časopis*.

12 HAVLÍK, V. - KANIOK, P.: *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*; HAVLÍK, V.: *Euroskeptické strany v České republice: případ ODS a KSČM*.

R. Michels, M. Duverger, J. Schumpeter či V. Pareto. Jde však převážně o díla přelomu devatenáctého a dvacátého století. Mezi novější studii, která shrnuje hlavní otázky a problémy týkající se organizačních struktur, patří kniha českého sociologa Jana Kellera: *Sociologie, byrokracie a organizace*, která vyšla v roce 1996 a v roce 2007 byla podruhé aktualizovaně vydána. Studie umožňuje utvořit si obecný pohled na vnitřní pravidla organizace, na její hierarchické a efektivní uspořádání. Organizacemi a různými přístupy k jejich zkoumání se zabývá i Richard Scott ve své knize *Institutions and Organizations. Foundations for Organizational Science* (1995).

Politická strana je však svým způsobem ojedinělá organizace. Proto pro hlubší zkoumání vyjdeme z práce klasiků studia politických stran - Angelo Panebianco *Political Parties: Organization and Power* (1988); Giovanni Sartori: *Strany a stranické systémy* (2005). A. Panebianco ve své knize formuluje teorii vývoje organizace (*Organizational Development*) a zdůrazňuje význam vnitřních mocenských konfliktů, na jejichž základě lze analyzovat změny uvnitř strany. Autor se též zabývá vztahem strany a okolí, byrokratizací a rolí ideologie. G. Sartori zdůrazňuje význam jednotlivce v organizaci, důležitost organizační proměnné a zabývá se typy stranických „subtěles“. Přínosnou studii o pozici vedení a členů strany vypracoval H. McClosky a R. O'Hara: *Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers* (1960).

V této souvislosti je důležitá otázka centralizace a decentralizace politické strany a potažmo její funkční vyrovnávání se s různými názorovými proudy, za kterými se skrývá mnoho proměnných. Zde vyjdeme z již zmiňované práce G. Sartoriho, Francoise Boucka: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe* (2003) či Moshe Maora: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe* (1998).

Politické strany jsou bezesporu ovlivňovány vnějšími vlivy, a proto i vstup země do Evropské unie je stranou po stránce formální i názorové reflektován. Tímto tématem se ve své práci *„Europeanization and national party organization: Limited but appropriate adaptation* (1995) zabývá Robert Landrech či Marco R. Steenbergen a David J. Scott ve studii *Contesting Europe? The salience of European Integration as a Party Issue* (2004).

O Občanské demokratické straně - hlavním předmětu naší práce - bylo v politologických analýzách napsáno mnoho. Vyjdeme-li z obsahu článků odborných periodik - *Mezinárodní politika*, *Politologická revue*, *Politologický časopis*, *Revue politika* – články zabývající se vnitřní organizací strany či formováním jejích postojů k evropské integraci téměř nenajdeme¹³. O ODS a euroskepticismu publikují již zmínění autoři – P. Kaniok, L. Kopeček, V. Havlík (*Politologický časopis*). V ostatních případech je ODS skloňována např. v souvislosti s otázkou liberální politiky v ČR a opoziční smlouvou (*Politologická revue*¹⁴), s reflexí české pravice a samotným vývojem strany (*Revue politika*¹⁵), s formováním české zahraniční politiky (*Mezinárodní politika*¹⁶) či s volebním neúspěchem a možnou stranickou modernizací (*Politologický časopis*¹⁷).

U příležitosti výročí patnáctiletého působení ODS vznikl sborník *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*, Stanislav Balík a kol. (2006). Tématicky nejpřínosnějšími studiemi tohoto sborníku zmiňme *Vývoj ODS a jejího postavení ve stranickém systému* od Pavla Pšeji; *ODS a evropská integrace* od Ondřeje Krutílka a Petry Kuchyňkové; *ODS a přidružené organizace* od Adama Bartáka.

Ze zahraničních autorů píšících o ODS bychom neměli opomenout Seana Hanleyho a jeho práci: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics* (2008).

Metodologie, hypotéza

13 Výjimku tvoří články Bohumila PEČINKY v *Revue politika* reflektující některé vnitřní otázky ODS.

14 Například - NOVÁK, M.: Relevance malých stran v demokracii : Od obecného rámce k české smlouvě o stabilním prostředí. ŠARADÍN, P.: Národní zájmy a selhání liberální politiky.

15 Například - HOLZER, J.: ODS a tradice české politiky. ŠTĚPÁNEK, M.: Patnáct let české pravice. BARTA, P.: ODS – konec revoluce. Fiala, Petr: Česká pravice v opozici.

16 Například - LANG, K. O.: Má dáti -dal: Český zahraniční politika na prahu vstupu do EU - německý pohled. SOULEIMANOV, E.: Perspektivy vstupu Turecka do Evropské unie: viděno z českého úhlu pohledu. ŽIŽKA, J.: Německo-české puzzle.

17 Například - KLÍMA, M.: Problémy pravice, problémy ODS: „Catch-allism“ je podmínkou modernizace. PŠEJA, P.: Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991-1998).

Práce byla vypracována na základě použití těchto přístupů:

A) Na základě studia odborné literatury zabývající se zejména vnitřní organizací a fungováním politických stran vytvoříme teoretický rámec pro kritickou reflexi typologií postojů k evropské integraci a k novému definování euroskepticismu.

B) Pro identifikaci postoje a vztahu ODS k evropské tématice využijeme analýzy programových dokumentů (stranické materiály, zápisy z kongresů a konferencí strany). Data jsou dostupná v elektronické podobě.

C) K identifikaci vnitrostranických postojů ODS k evropské integraci užijeme analýzy hlasování jednotlivých členů strany, denního zpravodajství, prohlášení, články a analýzy členů strany. Data jsou dobře dostupná v elektronické podobě, avšak zásadní je dohledat relevantní data, která potvrdí tezi o dynamičnosti euroskepticismu jako názorového proudu. Pro hlubší vhled do podstaty názorového euroskepticismu v ODS budou následovat rozhovory s některými identifikovanými stoupenci tohoto postoje uvnitř a vně strany.

Hypotéza, jejíž platnost bude ověřována, zní: *Stranický euroskepticismus nelze popisovat jako neměnnou kategorii, a to díky vnějšímu i vnitřnímu prostředí, ve kterém se politická strana nachází. Euroskepticismus představující názorový proud je formován jako nástroj stranického i vnitrostranického vymezování a boje. Představuje tak dynamický fenomén měnící se v důsledku štěpení postojů k evropské integraci.*

1. POJEM EUROSKEPTICISMUS

Pojem *euroskepticismus* převzal z mediální sféry, kde byl pojem nejčastěji skloňován, politolog Paul Taggart v roce 1998 a pokusil se o jeho jasnou akademickou definici. Prakticky až od tohoto období můžeme sledovat první propracovanější studie zabývající se postoji politických stran k evropskému projektu se snahou popsat je a kategorizovat (P. Taggart a A. Szczerbiak, P. Kopecký a C. Mudde, Ch. Flood, N. Conti).

Početnost dosavadních typologií poukazuje na problematičnost definovat postoje politických stran a vytvořit tak jasnou kategorizaci. Neexistuje jasná odpověď na otázky typu: kde se nachází hranice mezi euroskeptiky a europeanisty? Pokud nazveme některou politickou stranu za euroskeptickou, jak je možné ji v rámci jiné typologie označit za europesimistickou? Vyjadřují kategorie tedy to samé? Pro naši analýzu není nutné se zabývat konkrétními typologiemi a definicemi¹⁸. Základní premisou je, že typologie se pokouší vytvořit obecné a neměnné definice postojů stran k evropské integraci a na jejich základě je kategorizovat.

Ne jinak tomu je s pojmem euroskepticismus. P. Taggart ho definoval jako „*vyjádření myšlenky kvalifikované opozice, stejně jako myšlenky obsahující nekvalifikovanou a celkovou opozici vůči procesu evropské integrace*“¹⁹. Definici však posléze přepracoval nejen sám Taggart, ale každý autor zabývající se kritickým postojem k evropskému projektu si vytvořil své pojmosloví a definici. Můžeme se tak setkat s pojmy - tvrdý a měkký euroskeptismus, euroodmítači, europesimisté, revizionisté²⁰. Ačkoliv je euroskepticismus nejskloňovanějším označením jak v akademické tak i veřejné-mediální sféře, snaha o jednoznačnou definici pojmu nebyla doposad úspěšná.

Původní význam řeckého slova skepticismus zní *zásadní nedůvěřivost, pochybovačný postoj*²¹. Proto je již z podstaty slova chybné pojmenovávat odmítavý postoj evropské integrace za *euroskeptický*, či se ho pokusit specifikovat pojmem *tvrdě euroskeptický*. Tedy již samotné pojmosloví je zavádějící.

18 Více o typologiích a jejich autorech. In HAVLÍK, V., KANIOK, P. (eds.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*.

19 TAGGART, P.: A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*. s. 364.

20 Definice jednotlivých pojmů. In HAVLÍK, V., KANIOK, P. (eds.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*.

21 Skepticismus. In REJMAN, L.: *Slovník cizích slov*. s. 348.

Zůstává také otázkou, zda euroskepticismus jako názorový proud vyjadřuje pochyby nad samotnou evropskou integrací, nad přenášením pravomocí z národní dimenze, nad rozšiřováním Evropské unie či nad nějakou konkrétní politikou. Mezi hlavní limity dosavadního vymezení pojmu euroskepticismus lze uvést: euroskepticismus se stal pojmem normativním a polemickým; jde o slovo v odborné literatuře přejaté a navíc používané i pro politické důvody; různě orientované politické strany vyjadřující různé výhrady k evropské integraci jsou zahrnuty do jedné kategorie (*euroskeptické* politické strany jsou jak liberální, pravicově radikální, populistické, komunistické...); díky snaze „rozřadit“ subjekty podle jednotlivých typů hrozí možnost rozpínavosti a neucelenosti dané kategorie; dosavadní práce se neshodnou na důvodu euroskeptického postoje politických stran (institucionální či ideologické).

Sama ODS se označení euroskeptická strana brání a označuje ho za zaváděcí. Pro pojmenování svého postoje k evropské integraci přišla s označením eurorealistická strana. Pojem začal být častěji skloňován v roce 1999, ale poprvé byl použit předsedou strany V. Klausem již v roce 1994 v rozhovoru pro časopis *The Economist*²². Postoj má vystihnout, že „*ODS byla vždy v širokém smyslu proevropskou stranou. Oproti tomu byla však ODS také vždy stranou, která se k EU stavěla realisticky a za východisko evropské integrace vždy považovala národní stát a jeho zájmy.*“²³ A ačkoliv podle slov J. Zahradila - „*nenechme si proto nalepit nálepku „antievropanů“ nebo „euroskeptiků“. Tyto nálepky jsou bezcenné, jsou bezobsažné a musíme se jich samozřejmě jednu pro vždy zbavit*“²⁴ - označení nemají význam, v politické soutěži jsou velmi často používaná na úkor vědeckých termínů. Jak podotýká R. Tiersky, euroskepticismus a jeho blízké koncepty jsou spíše žurnalistickou všední nálepkou, než formální politickou teorií. Tyto kategorie totiž nejsou pevně zasazeny a uzavřeny.²⁵

1.1. Kritická reflexe dosavadních typologií: vymezení a vývoj Občanské demokratické strany

22 KLAUS, V.: Vaclav Thatcher: the Czech Republic. *The Economist*. s. 14-15.

23 FAJMON, H.: *ODS a její místo v Evropském parlamentu* [online]. Portál <www.fajmon.eu>. 31.3.2004. [cit. 2009-04-03].

24 ZAHRADIL, J. Projev stínového ministra zahraničních věcí. In *XVI. kongres ODS: Společně k vítězství, společně pro lepší život – sborník* [online]. 2005. s.92. [cit. 2009-04-03].

25 TIERSKY, R.: *Introduction: Euro-skepticism and "Europe"*. s. 3.

Dosavadní přístupy definovaly euroskepticismus jako pojem spojený se stranickým systémem či se stranickými rodinami. První typologii spojující euroskepticismus s fenoménem stranického systému definovali P. Taggart a A. Szczerbiak. Pojem euroskepticismus vymezili do dvou kategorií odlišujících se na základě hloubky a míry nesouhlasu - tvrdý a měkký euroskepticismus²⁶. Původní typologie však byla na základě kritické reflexe, poukazující zejména na široce definovaný měkký euroskepticismus a na nejasné oddělení obou kategorií, revidována²⁷. Občanská demokratická strana byla autory zařazena mezi stranu měkce euroskeptickou. Na druhé straně Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) byla klasifikována jako strana tvrdě euroskeptická. Zde však lze vznést hned dvě námitky. Jak ve své studii poznamenává L. Linek a Z. Mansfeldová: „*Stranické programy ukazují vyšší stupeň kriticismu EU na straně ODS než na straně KSČM.*“²⁸ Např. v případě Evropské ústavní smlouvy či Lisabonské smlouvy KSČM zastává referendum, tedy možnost, že dokument bude schválen či neschválen občany. ODS však výrazněji vystupuje s názorem pro zamítnutí na parlamentní úrovni. Druhým aspektem je skutečnost změny v postojích strany, které kategorie euroskepticismu nereflektují, ani nemohou. Sledujeme-li postoj ODS k EU, lze vymezit zhruba tři vývojová období.

Prvním je počátek devadesátých let spojený s heslem „návrat do Evropy“, kdy normativní pojetí přistoupení k evropskému projektu implikovalo nekritický postoj ODS. Strana přijímala obecné pozice k možnosti členství v Evropské unii. Významnou pozici již od počátku formování stranického postoje měl V. Klaus, předseda strany a premiér.

Druhé období lze vymezit rokem 1999, kdy sílí kritická pozice strany. O čemž svědčí nejen tři ideové konference strany (1999²⁹, 2000³⁰, 2001³¹) nesoucí se na vlně obhajoby národních zájmů, obavy z vývoje EU, zdůrazňování jádra integrace v jednotném vnitřním trhu a debaty i o nevýhodách EU. V rámci III. Ideové konference byl zveřejněn *Manifest*

26 Měkký euroskepticismus definovali jako „nahodilou nebo kvalifikovanou opozici vůči evropské integraci“ a tvrdý euroskepticismus jako „striktní odmítnutí celého projektu evropské politické a ekonomické integrace a opozici ke vstupu nebo setrvání vlastní země v EU“.

27 Revidované znění: Tvrdý euroskepticismus – Principiální opozice k projektu evropské integrace ztělesněného v EU, jenž je založen na předání nebo přenesení pravomocí na nadnárodní instituci jakou je EU. Měkký euroskepticismus – absence principiální námitky proti projektu evropské integrace, jež přenáší pravomocí na nadnárodní instituci jakou je EU. V politice strany je ale přítomna opozice proti stávající či plánované trajektorii EU založené na dalším rozšíření pravomocí EU.

28 LINEK, L. - MANSFELDOVÁ, Z.: *The Impact of the EU on the Czech Party System*. s. 26.

29 I. Ideová konference. *Co dělat se zemí, kde se již dlouho nevládne?* – sborník [online].

30 II. Ideová konference. *Svobodný prostor svobodným občanům* – sborník [online].

31 III. Ideová konference. *Deset let Občanské demokratické strany* – sborník [online].

českého eurorealismu³² Právě tento dokument je „nejvíce skeptickým prohlášením k evropské integraci vytvořeným hlavní politickou stranou ve střední Evropě po roce 1989“.³³ Jde o text zabývající se aktuálním a budoucím stavem EU, východním rozšířením, vztahem ČR a EU a alternativami vstupu do EU - „Mohou nastat okolnosti, které našemu vstupu do EU zabrání, ať už naším vnitřním či naopak vnějším rozhodnutím“³⁴. Dokument zmiňuje strategický význam vstupu ČR do Unie, rozpracovává však i hlouběji výhrady ke členství a nastiňuje, jakou EU prosazovat. „Proto bude třeba pečlivě sledovat další vývoj a posuzovat jej vždy prizmatem českých národních zájmů.“³⁵

Třetí období lze datovat od roku 2006, tedy obdobím po parlamentních volbách. Jisté zmírnění kritičnosti postojů ODS však lze zaznamenat již od roku 2003, kdy V. Klaus odchází z vedení strany. V roce 2003 se uskutečnila IV. Ideová konference s názvem *Když do EU, tak s ODS*, po které následovaly volby do Evropského parlamentu. Přesto však nelze období srovnávat s optimistickým přístupem první poloviny 90. let. ODS zastává v tomto období nutnost suverenity státu v některých oblastech (fiskální politika, sociální systém atd.), posilování euroatlantického prostoru, udržení liberálního trhu, reformy strukturální politiky. K plánované evropské ústavní smlouvě se staví kriticky a na 17. kongresu ODS v roce 2006 přijme usnesení zakazující všem politikům ODS předávat další kompetence ČR na úroveň Evropské unie a rozšiřovat rozsah evropské agendy schvalované kvalifikovanou většinou.³⁶ V koaliční smlouvě (prosinec 2006)³⁷ a v programovém prohlášení vlády (leden 2007)³⁸ je opět zmíněna nutnost realistické politiky bez další hlubší kritiky. M. Topolánek podepisuje v prosinci 2007 Lisabonskou smlouvu a zdůrazňuje bez zdůrazňování větších pochybností strategický význam přijetí dokumentu.

32 ZAHRADIL, J. - PLECITÝ, J. – ADRIÁN, P. a BEDNÁŘ, M.: *Manifest českého eurorealismu* [online]. 2001.

33 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. s. 198.

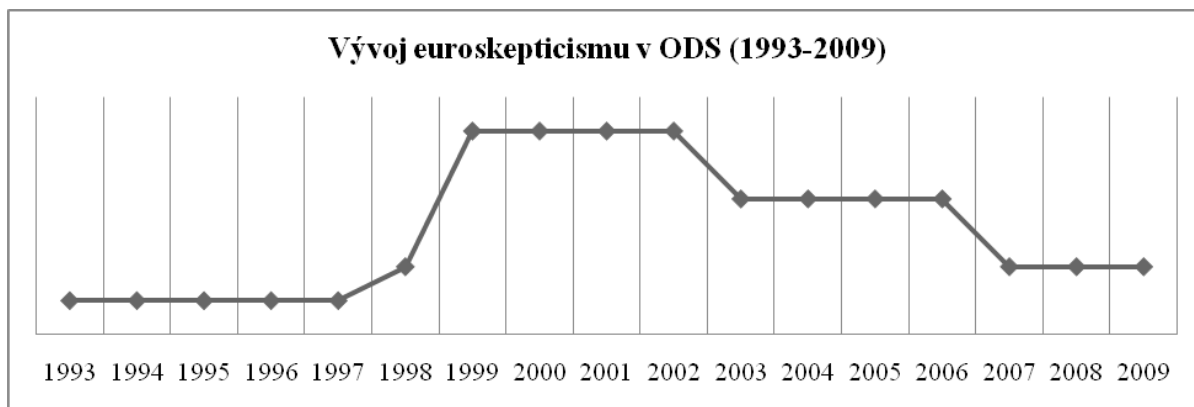
34 ZAHRADIL, J. - PLECITÝ, J. – ADRIÁN, P. a BEDNÁŘ, M.: *Manifest českého eurorealismu* [online]. 2001.

35 Tamtéž.

36 Usnesení XVII. Kongresu ODS. In *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 120. [cit. 2009-04-03].

37 *Koaliční smlouva uzavřená mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených dne 28. prosince 2006* [online]. Portál <www.vlada.cz>. [cit. 2009-04-03]

38 *Programové prohlášení koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a Strany zelených* [online]. Portál <www.ods.cz>. 18. 1. 2007. [cit. 2009-04-03].

Graf znázorňuje vývoj postoje ODS v otázce Evropské unie, tedy míru euroskepticismu v historii strany.

Vymezená definice euroskepticismu Taggarta a Szczerbiaka je tak již při obecném pohledu na reálnou politiku a názorový vývoj politické strany zpochybnitelná a neaplikovatelná.

Autoři euroskepticismus vymezují jako fenomén stranického systému. Jedna z definovaných vazeb hovoří o tom, že euroskepticismus má větší možnost prosazení ve více-stranickém systému. „*Je pravděpodobné, že více otevřený, multi-polární systém dává více prostoru a podnětů k vyjádření euroskepticismu než systém dualistický.*“³⁹ Zásadním je vymezení fenoménu jako vazby euroskeptických politických stran a pozice na okraji stranického systému. „*Většina politických stran, které Taggart identifikoval jako „euroskeptické“ jsou buď okrajové nebo populistické strany usilující o oproštění/distancování se od založeného kartelu hlavních politických stran.*“⁴⁰ Ukazatel tedy není příslušnost politické strany k dané ideologické rodině. I když autoři připouštějí, že čím více se strana profiluje na okraji ideologického měřítka, tím více má sklony k euroskepticismu. Nacionalisté tak mají k euroskepticismu blíže než např. sociální demokraté.

Euroskepticismus podle Taggarta a Szczerbiaka je fenoménem okraje politického systému, kdy se politické strany snaží vymezit, např. proti vládním stranám (strany protestní, opoziční). Reprezentantem takovéto strany na české politické scéně lze jmenovat krajně pravicovou stranu Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa (SPR-

39 TAGGART, P. - SZCZERBIAK, A.: *Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party-based Euroscepticism in the Candidates States of Central and Eastern Europe*. s. 219.

40 JOHANSSON, K. M. - RAUNIO, T.: *The Awkward Question. Party Approaches to European Integration in Finland and Sweden*. s. 5.

RSČ) Miroslava Sládka. Strana byla v letech 1992-1998 parlamentní stranou s voličskou podporou okolo 7 %. Posléze se díky své až přílišné populistické a radikální rétorice a finančním skandálům M. Sládka začala pohybovat na hranici okraje stranického systému. Strana vystupovala proti členství ČR v EU i NATO a protestně vystupovala proti vládním činitelům. Definičnímu přístupu však neodpovídá *euroskeptická* Komunistická strana Čech a Moravy – strana se stabilní pozicí ve stranickém systému - či zcela zřetelně Občanská demokratická strana. KSČM ani ODS nejsou stranami populistickými, nepohybují se na okraji stranického spektra a ODS navíc participuje na státní moci. Proto vymezení euroskepticismu jako fenoménu okraje stranického systému není dostačující. Euroskepticismus není jen „rebelií“ vůči hlavnímu politickému proudu, jak tomu bylo dříve zejména ve starých členských státech EU.

Na Taggartovu a Szczerbiakovu typologii navázalo mnoho autorů ať již s pozitivním přístupem (z typologie vyšli Ch. Flood či N. Conti) či kritickým (P. Kopecký a C. Mudde). Typologie P. Kopeckého a C. Muddeho více rozpracovává možné přístupy k evropské integraci a definuje dvě kategorie kritického postoje stran, a to podle vztahu aktérů ke dvěma fenoménům - k budování společné Evropy a k trajektorii evropské integrace. Typologie tak vymezuje dva typy oponentů – euroskeptiky, kteří podporují evropskou integraci a odmítají dnešní trajektorii Evropské unie, a euroodmítače odmítající evropskou integraci i dnešní trajektorii Evropské unie.

Podle Kopeckého a Muddeho postoj strany k evropské integraci pramení ze stranické ideologie a je proto neměnným. Liberální strany jsou pokládány za modernizační a proevropské a strany konzervativní za národní a euroskeptické. Strany se staví proti evropské myšlence na základě své nacionalistické, silně socialistické či izolacionistické orientaci. Za euroodmítače jsou tak nejvíce označovány radikálně pravicové a komunistické strany. Naproti tomu postoj k Evropské unii je nestabilní a měnící se proměnnou, která souvisí s formulováním stranické strategie a taktiky.

Vazba postoje strany k evropské integraci potažmo k Evropské unii se stranickými rodinami však není prokazatelná. Český stranický systém je toho příkladem. Analyzujeme-li postoj KSČM, nelze stranu na základě ideologické rodiny klasifikovat jako *euroodmítače*, poněvadž se strana nestaví proti evropské integraci států. Křesťanská a demokratická unie –

Československá strana lidová (KDU-ČSL) jako konzervativní strana také nevyhovuje premise konzervativních stran. ODS jako liberálně konzervativní strana zmíněný obecný koncept liberální versus konzervativní strany narušuje a jako spíše liberální strana označovaná za euroskeptickou se zcela vymyká.

Typologie, které navázaly zejména na Taggartův či Muddeho koncept, byly postupně rozšiřovány specifikací pojmů či zaváděním nových kategorických pojmů a snažily se tak pokrýt celé názorové spektrum. Dosavadní snahy však ještě nejsou u konce, poněvadž se stále můžeme setkávat s novými definicemi a žádná z dosavadních typologií není obecně používanou pro klasifikaci politických stran. Tyto argumenty přispívají k tezi, že pro definice euroskepticismu je nutný jiný přístup.

1.2. Euroskepticismus jako dynamický fenomén

Tématika evropské integrace změnila od počátku devadesátých let své pojetí. Posunula se od významu normativního – vztah k evropské integraci odlišoval hlavní proevropské politické strany od marginálních protestních stran - k instrumentálnímu pojetí – vztah k evropské integraci nástroj politické klasifikace s cílem získání politického kapitálu, který je hlavním stranickým cílem. Proto i kdyby se podařilo jednoznačněji terminologicky postihnout postoje k evropské integraci, zásadním „problémem“ pro typologie snažící se definovat fixní kategorie je dynamičnost prostředí, ve kterém strany působí. Podle S. Hanleyho jsou *„postoje k evropské integraci více než jen součástí pevné ideologie. Postoje také reflektují tlak, opoziční či vládní podněty a nutnost reprezentovat a uspokojit společenské a volební zájmy voličů“*.⁴¹ Lze tak vymezit tři hlavní dynamické faktory, na které strany musí jak ideologicky tak organizačně reagovat. Což je také důkazem neudržitelnosti typologií.

Prvním faktorem, který působí na politické strany, je samotný **vývoj procesu evropské integrace**, potažmo **změna podoby Evropské unie**. Srovnajme si podobu Evropského společenství osmdesátých let a Evropskou unii nového tisíciletí - zvýšil se počet členů Unie, rozšířil se objem společných politik atd. Jak řekl M. Topolánek na Kongresu ODS v roce 2002: *„[N]ámi odepsaná asociační dohoda byla dohodou s jiným seskupením, že se Unie*

41 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. s. 210.

*pohnula pro nás nepřijatelným směrem a pro nás je stále obtížnější tento pohyb směrem ke Spojeným státům evropským akceptovat“.*⁴² Pojem euroskepticismus tak v současné době má jiný význam než dříve. Posouvá se tak *měřítka* a kritika vůči současné podobě EU by před několika lety neměla význam.

Vliv vnějšího prostředí – tzv. **proces europeizace**⁴³ ovlivňuje působení politické strany, která se tak stává účastníkem evropské politiky. Zahájení přístupových rozhovorů ČR do Evropské unie v roce 1998 vedlo k upřesnění vztahu ODS k EU. Europeizace ovlivňuje zákonitosti a obsah stranické soutěže – tematika EU a aktuální otázky s ní spojené se stávají předmětem předvolební kampaně; působí na programový obsah strany – strana ve svém programu musí definovat svůj postoj k mnoha aspektům evropské integrace a politiky; strana se musí rozhodovat v důležitých otázkách jurisdikce – schvalování smluv; musí generovat evropské specialisty pro tuto práci v národním i evropském parlamentu a této skutečnosti přizpůsobit svou vnitřní organizaci – v parlamentu vznikají evropské výbory, do Evropského parlamentu jsou nominováni europoslanci. Stranická reflexe členství v Evropské unii bude ještě dále v kontextu ODS zmíněna.

Druhým faktorem je stranický systém a jeho proměny. Strana musí reflektovat změny v rozložení politických sil - vládní versus opoziční strana, tlak politické soutěže, nový politický subjekt ve stranickém systému, možnost koaličního vyjednávání. Postavení politické strany **ve vládní či opoziční roli** lze na základě změny jejích postojů viditelně identifikovat. Jak poznamenává L. Kopeček, *„modifikaci postoje po přechodu z opozice do vlády prodělalo v minulosti více maistreamových catch-all stran v západní Evropě.“*⁴⁴ Vládní strany jsou díky exekutivní moci více „napojeny“ na evropskou politiku - např. účast na Radě ministrů, kde vyjednáváním a nutností kooperace vznikají mnohé kompromisy. A právě mezivládní kooperace vede vládní strany k přijetí více evropsko-přátelské pozice, než kdyby byla stranou opoziční. Zároveň podle Nicka Sittera vyjednané vládní kompromisy jsou prostorem pro opoziční kritiku. Ta obecně více hájí národní zájmy, poukazuje na neschopnost vládních činitelů či využívá svého postavení k deklaraci svých názorů.⁴⁵

42 TOPOLÁNEK, M. Quo vadis ODS aneb nový začátek. In *XIII. kongres ODS: Nabízíme pravici* [online]. s. 49-50. [cit. 2009-04-03].

43 Více k tématu europeizace - LANDRECH, R.: *Europeanization and European Parties. Towards a Framework for Analysis*. DANČÁK, B. - FIALA, P. - HLOUŠEK, V.: *Europeizace: pojem a jeho konceptualizace*.

44 KOPEČEK, L.: Euroskeptici, europeaniisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? *Politologický časopis*. s. 248.

45 SITTER, N.: *Opposing Europe: Euro-scepticism, Opposing and Party Competition*.

Opoziční působení Občanské demokratické strany, 1998-2002 teoretické a 2002-2006 i faktické, se od teorií neliší. Již zmiňované ideové konference ODS z let 1999, 2000, 2001 jsou spojeny s největší kritičností EU ve vývoji strany. Zdůrazňovány jsou obavy z vývoje EU, obhajoba národních zájmů, jádro integrace v jednotném vnitřním trhu a nevýhody členství v EU. V rámci III. Ideové konference byl zveřejněn *Manifest českého eurorealismu*. Posledním jevem kritičnosti opozičního období lze uvést usnesení přijaté na předvolebním Kongresu strany v roce 2006 zakazující politikům ODS předávat další kompetence ČR. Názorový posun, který nastal po vstupu ODS do vlády lze ukázat na jednání M. Topolánka, jehož v předvolebním období tvrdé odmítání⁴⁶ evropské ústavní smlouvy se posunulo k možnosti vyjednávání. „*ODS od příchodu do vlády prodělala v otázce ústavní smlouvy minimálně diskursivní posun.*“⁴⁷ Zřetelnější posun lze identifikovat v otázce Lisabonské smlouvy.

Povolební vyjednávání a formování **koaličních smluv** se může promítnout do postoje stran ve formě ústupků, přičemž rámec spolupráce je určen šíří a obecností smlouvy. Po volbách do Poslanecké sněmovny, 2. - 3. června 2006, začala vítězná ODS formovat koaliční vládu. Koaliční smlouva dohodnutá v prosinci téhož roku s koaličními partnery KDU-ČSL a Stranou zelených je v otázce Evropské unie velmi obecná a nezavazuje politické strany ke konkrétní politice. „*Chceme přispět k takové podobě institucí a politik EU, jaká bude odpovídat novým výzvám 21. století a jaká zajistí, že půjde o projekt úspěšný. Proto se aktivně zúčastníme diskuse o budoucí podobě EU s cílem nalézt integrační model umožňující přiblížit EU občanům a reagující na výzvy spojené s rozšiřováním EU.*“⁴⁸ Smlouva se nezmiňuje ani o v té době hodně diskutované evropské ústavní smlouvě. Prvním důvodem této skutečnosti mohl být názor členů ODS, že jde po odmítavých referendech ve Francii a Nizozemí o „mrtvý dokument“ a neočekávalo se, že v brzké době budou zahájena nová jednání nad třeba i novou formou dokumentu⁴⁹. Šlo však o neprozíravý krok, jak potvrzuje skutečnost.

46 Mirek Topolánek: *Nebudu dělat prasárny jako Paroubek* [online]. Portál <www.ods.cz>. 21.5.2005. [cit. 2009-04-03].

47 ŘIHÁČKOVÁ, V.: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu [online]. *Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky*. s. 4. [cit. 2009-04-03].

48 Koaliční smlouva uzavřená mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených dne 28. prosince 2006 [online]. Portál <www.vlada.cz>. [cit. 2009-04-03]

49 TOPOLÁNEK, M.: „Já si myslím, že dneska, v té podobě, v jaké byla evropská ústava navržena, je neschvalitelná. Takže je to pro mě mrtvý projekt, i když ty oživovací, resuscitační práce si na sebe možná vezme Rakousko při svém předsednictví, ale nemyslím si, že to je záležitost roku.“ In: Mirek Topolánek: *Euroústava je mrtvá a její ožívání nic nepřinese* [online]. Portál <www.ods.cz>. 1.2.2006. [cit. 2009-04-03].

Druhým důvodem, který jistě měl větší váhu, byl koaliční kompromis, kdy strana neměla možnost definovat konkrétní kritický postoj k nějaké formě euroústavy a zároveň obecná formule koaliční smlouvy nezavazuje žádnou ze stran ke konkrétní politice. Koaličními partnery bylo neformálně dohodnuto, že vše budou společně diskutovat. V lednu 2007 však M. Topolánek jmenoval J. Zahradila do funkce zmocněnce premiéra pro jednání o ústavní smlouvě a o Berlínské deklaraci. Tento krok lze v kontextu koaliční smlouvy pokládat za kontroverzní, poněvadž bylo zřejmé, že J. Zahradil nebude vystupovat na základě mandátu vlády. „*Jan Zahradil tvrdí, že jako poslanec Evropského parlamentu nemůže být vázán mandátem národní vlády a zdá se, že v rámci neformálních jednání sleduje v mnoha případech skutečně spíše vlastní záměry.*“⁵⁰ Což se potvrdilo, když jako jeden z mála účastníků jednání nesouhlasil s podobou navrženého textu ústavní smlouvy. Vliv dvou menších koaličních stran na jednání hlavní vládní strany v otázce evropské integrace je limitovaný. Ačkoliv Strana zelených vede Ministerstvo zahraničních věcí, evropské záležitosti spadají do gesce A. Vondry, ODS. Na druhé straně vedení ODS často „omlouvá“ své kroky na základě nutnosti plnit koaliční závazky, ačkoliv ty formální jsou velmi obecné. M. Topolánek během interpelací k podpisu Lisabonské smlouvy⁵¹ řekl: „*Netvrdím, že jsem stoprocentně spokojen s jejím zněním jako předseda ODS, ale jako předseda vlády vám garantuji, že koaličně vyjednaný kompromis, a to je přece to, s čím jsem jel do Bruselu a do Lisabonu, byl naplněn tak, jak jsme se nakonec v této konstelaci, v této koaliční vládě byli schopni dohodnout.*“⁵²

Vznik nové ideologicky blízké politické strany je jevem, který je třeba v souvislosti se stranickým systémem také zmínit. Názory ODS se vůči Evropské unii vyostřily nejvíce po tzv. sarajevském atentátu (listopad 1997)⁵³ a následných předčasných volbách do Poslanecké sněmovny. „*Tzv. Kosovská krize, která nastala, se stala „katalyzátorem radikalizace.*“⁵⁴ Faktorem, který mohl ovlivnit postoj ODS, je možné vyzdvihnout vznik nové politické strany Unie svobody. Strana vznikla z názorové frakce ODS a profilovala se jako pravicová proevropská strana⁵⁵. Za kritičtější pozici ODS právě od roku 1998/1999 lze tak vidět

50 ŘIHÁČKOVÁ, V.: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu [online]. *Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky*. s. 2. [cit. 2009-04-03].

51 KOUBEK, D. - KNOPP, M.: Lisabonskou smlouvu čeká po podpisu ještě ratifikace [online]. *Český rozhlas*. 13.12.2007. [cit. 2009-04-03].

52 TOPOLÁNEK, M. *Ústní interpelace. Poslanecká sněmovna PČR* [online]. Portál <www.psp.cz>. 25. 10. 2007. [cit. 2009-04-03].

53 STRAŠÍKOVÁ, L.: Tzv. "sarajevský atentát" odstartoval zatím největší politickou krizi v ČR [online]. Portál <www.ct24.cz>. 28.11.2008. [cit. 2009-04-03].

54 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics*. s. 196.

55 *Volební program Unie svobody 1998* [online]. Portál <www.magnetpro.cz>. 1998. [cit. 2009-04-03].

vymezování se – odlišení se – od nového subjektu stranického systému. Skutečnost lze doložit slovy V. Klause, která pronesl na I. Ideové konferenci ODS v roce 1999: „[A]lespoň implicitně musí být vymezení ODS na naší politické scéně z této konference a po této konferenci zřejmé. (...) Pokusme se jasně vymezit i vůči pouze vnějškové pravici Unie svobody a vůči jejímu až příliš utilitárnímu přístupu k naší realitě.“⁵⁶

Třetím dynamickým faktorem je **situace uvnitř samotné politické strany**. Euroskepticismus představuje názorový proud, který je utvářen uvnitř politické strany a je ovlivňován proměnnými faktory – např. názorové postoje členů strany, organizační struktura strany, mocenské pozice uvnitř strany, individuální potřeby a strategie, střety mezi jednotlivými členy či skupinami uvnitř strany. Více bude o tématu pojednáno v další kapitole.

Uvedené faktory politická strana bezesporu reflektuje, a proto její postoje – ať už je nazveme euroskeptické či eurooptimistické – nejsou neměnné. Podle prof. K. Featherstona jsou však faktory vzájemně propojeny a mohou působit společně. To způsobuje jejich obtížné rozeznání a tak definování příčiny změny ve stranickém chování.⁵⁷ Tezi potvrzuje M. Topolánkovo vysvětlení důvodů podpisu Lisabonské smlouvy: „*Jako premiér ČR jsem byl při formování svého postoje k Lisabonské smlouvě nucen vzít v úvahu následující okolnosti: Domácí politická situace: Vládní mandát mi však jako předsedovi vlády a předsedovi ODS neumožňoval použít veto. (...) V mezinárodním kontextu se ČR nacházela v situaci, kdy 18 členských států bylo pro euroústavu bez jakýchkoliv změn.*“⁵⁸

1.3. Euroskepticismus jako nástroj politického boje

Pojem euroskepticismus je nejčastěji skloňován při označování názorů politických aktérů či vymezování se vůči nim (*labeling*). Vymezit se, jednoduše definovat svůj postoj vůči politickému protihráči je důležitým nástrojem politického boje, se kterým se setkáváme v každodenní politice. A tak jako se strany vůči sobě vymezují na poli ekonomickém, sociálním či environmentálním, tematika evropské integrace je stejnou kategorií. Jak napsal

56 KLAUS, V. Úvodní projev předsedy ODS na ideové konferenci [online]. Portál <www.klaus.cz>. 29.5.1999. [cit. 2009-04-03].

57 JOHANSSON, K. M. - RAUNIO, T.: *The Awkward Question. Party Approaches to European Integration in Finland and Sweden*. s. 3.

58 TOPOLÁNEK, M. *Postoj k Lisabonské smlouvě* [online]. Portál <www.lisabonskasmlouva.cz>. [cit. 2009-04-03].

Petr Nečas (ODS) ve svém článku: „*ODS se musí zřetelně vymezit vůči stávající vládní koalici.*“⁵⁹ Či již citovaná slova V. Klaus: „*[A]lespoň implicitně musí být vymezení ODS na naší politické scéně z této konference a po této konferenci zřejmé.*“⁶⁰

Důležitá je v této otázce teoretiky často opomíjená vazba mezi strategií a ideologií. Jak připomíná A. Downs, tradiční modely strategií politického chování zdůrazňují soutěž politických stran a s tím souvisí změna jejich pozic na určité otázky.⁶¹ Ideologie strany se stává přirozeně hlavním nástrojem politického boje, s kterým politické strany strategicky manipulují. Spojení strategie a ideologie můžeme více pozorovat ve stranickém systému zemí východní a střední Evropy, poněvadž západní politické strany jsou již více profilované, tedy ideologicky vymezené.⁶²

Na české politické scéně ODS a KSČM obecně reprezentují strany s kritickým pohledem na Evropskou unii. Strany nemají v této otázce potřebu vzájemného vymezování zejména díky jasně odlišné ideologii stran, na základě které se orientuje i voličský elektorát. Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) jako druhá nejsilnější politická strana s potenciálem oslovit stejné voliče jako ODS je zřejmým politickým soupeřem Občanské demokratické strany. Ačkoliv se strany vymezují svou sociální a liberální politikou, v otázce evropské integrace ideologie neimplikuje pozici strany. ČSSD se profiluje jako strana proevropská a ačkoliv se téma EU dosud nestalo např. hlavním konfrontačním předmětem předvolební kampaně, strany se na otázce evropské integrace od sebe profilely a vytvořila se tak určitá konfliktní linie. Před referendem o vstupu ČR do EU byla ODS ze strany ČSSD často prezentována jako euroskeptická strana, která může ohrozit český vstup do Evropské unie.⁶³ Po vstupu ČR do EU – před zatím jedinými volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2006 – se otázka působení v Evropské unii nestala nástrojem politického boje.

Mezi důvody této skutečnosti lze za prvé zmínit skutečnost krátkého působení ČR v EU. Doposud ještě nebyla evropská tematika voliči reflektována natolik, aby ve společnosti vytvořila konfliktní linii. Podle Rokkanova vymezení konfliktní linie je nutné předpokládat,

59 NEČAS, P.: *Listopadové teze k budoucímu směřování ODS* [online]. Portál <www.ods.cz>. Listopad 2002. [cit. 2009-04-03].

60 KLAUS, V.: *Úvodní projev předsedy ODS na ideové konferenci* [online]. Portál <www.klaus.cz>. 29.5.1999. [cit. 2009-04-03].

61 STEENBERGEN, M. - SCOTT, D. J.: *Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue*. s. 166.

62 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. s. 213.

63 ŠEDO, J.: *Role Evropské unie a jejího rozšíření ve volební kampani*. s. 130.

že konflikt bude dlouhý a intenzivní, a teprve poté se může společnost rozdělit na identity odlišné sociální skupiny.

Za druhé, předvolební kampaň byla spojena se silnými ekonomickými a sociálními tématy. Lze tak konstatovat, že „[e]vropská integrace produkuje nová politická témata, která nemohou být vždy jednoduše začleněna do stávajících struktur štěpení. (...) Což také mění strukturu politických příležitostí – strany se mohou chopit tématu či ho mohou bagatelizovat.“⁶⁴

Za třetí, a zde lze vidět klíčový bod, evropská tematika obecně ovlivňuje politickou soutěž spíše okrajově. Významný politolog Peter Mair ve své práci *The Limited Impact of Europe on National Party Systems* zdůrazňuje, že „na jednoduchou otázku, zda Evropa (lépe řečeno proces europeizace) má přímý dopad na podobu národních stranických systémů, stačí jednoduchá odpověď – jednoznačně ne.“⁶⁵ Podle P. Maira se evropská tematika stala záležitostí zejména vládních politiků a úředníků, ne však otázkou, která by vyžadovala zapojení širokého voličstva.⁶⁶

Lze konstatovat, že spojování postojů politických stran k evropské integraci se stranickým systémem, jak je tomu i u výše zmíněných typologií, není relevantní. Evropská otázka se v českém stranickém systému nestala přímým předmětem politického boje. Euroskepticismus či eurooptimismus se staly nálepkou (*label*) pro identifikaci a vyjasnění pozice stran. Podle L. Neumayer je „[n]álepka „euroskepticismus“ a jeho nesčetné varianty („eurokriticismus“, „europesimismus“) politiky používána k definování svých pozic v politickém prostoru a k diskvalifikaci svých konkurentů.“⁶⁷ Neumayer vychází z prací Pierra Bourdieua, podle kterého hlavním motivem stojícím za stranickou pozicí k evropské integraci je odlišení se od soupeřů. „Bude-li euroskepticismus zvažován spíše než analytický pojem jako nástroj politické klasifikace, objasní to nově dynamičnost stranických pozic v evropských otázkách.“⁶⁸

64 STEENBERGEN, M. - SCOTT, D. J.: *Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue*. s. 165.

65 MAIR, P.: *The Limited Impact of Europe on National Party System*. *West European Politics*. s. 31.

66 Tamtéž. s. 48.

67 NEUMAYER, L.: *Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States*. *European Journal of Political Research*. s. 22.

68 Tamtéž. s. 1.

Pro zodpovězení otázky proč a jak dochází k formulování postoje k evropské integraci a jeho změnám však nestačí vyjít z definice euroskepticismu jako nástroje politické klasifikace. Je nutné se podívat na vnitřní strukturu strany, tedy tam, kde je politika vytvářena. Politickou stranu nelze vnímat jen jako *black box*, ale jako organizaci tvořenou soubory jednotlivců.

2. POLITICKÁ STRANA A JEJÍ STRUKTURA

Politická strana je organizací, jejíž činnost je řízena pravidly a jednotlivci. Nemalý vliv obzvláště na politickou stranu má i okolí, které na stranu působí. Jakou relevanci mají pro fungování politické strany formální pravidla a co lze chápat pod pravidly neformálními? Pro chod organizace je důležitá organizační struktura. V politické straně můžeme obecně mluvit o jejím vedení a členech. Kdo však tvoří vedení a jak silná je jeho pozice v otázce formulování stranického názoru k evropské integraci? Jaké vlivy či benefity udržují stranickou podporu od řadových členů strany? Existují nějaké typy členů strany?

2.1. Definice organizace

Politická strana představuje typ organizace. Organizaci lze podle Jana Kellera, významného českého sociologa definovat jako „*uměle ustanovený sociální útvar vybavený formalizovanými procedurami za účelem mobilizace a koordinace kolektivního úsilí k dosažení stanovených cílů.*“⁶⁹ Lze potvrdit, že politická strana je sociálním útvarem, poněvadž integruje osoby se stejnými názory a snaží se začlenit do projektu společnosti. Formalizované procedury jsou zakotveny zejména ve stanovách strany a snaží se zajistit koordinaci společné práce a její kontinuitu, která by tak byla nezávislá na výměně osob ve straně. Každá politická strana si upravuje míru pravidel a limitů týkajících se jejích členů, proto politické strany nefungují stejně. Nejobecněji lze strany rozdělit na základě míry formálních pravidel na centralizované a decentralizované. Praktické dopady této skutečnosti budou ještě zmíněny. Účelem strany je mobilizovat občany k participaci ve straně či k jejich stranické podpoře a jejími cíli je zejména uspět v politické soutěži a získat politický kapitál (Weber, Michels). Politická strana tedy splňuje „kritéria“ vymezení organizace.

Teoretické přístupy studia organizací se však v průběhu doby vyvíjely, a to zejména v předmětu zkoumání - od pozitivizmu (zaměřující se na formální strukturu organizace)⁷⁰, k behaviorismu (zaměřující se na neformální distribuci moci a chování jednotlivců)⁷¹. V reakci na behavioristickou revoluci se obnovil význam struktury a pravidel ovlivňující chování jedinců (neostrukturalismus). W. R. Scott⁷² ve své knize definuje třetí teorii, charakteristickou prvky kognitivními (poznávacími), kdy organizace představuje otevřený prostor závislý na prostředí, kterému se adaptuje. Pro organizace jsou důležitá daná pravidla (stanovy strany se v průběhu vývoje strany významně nemění) i role jednotlivců (strana by bez svých členů byla jen prázdnou formou). U politické strany je však obzvláště patrná její interakce s okolím (s voliči, s ostatními politickými stranami zejména při politickém boji, ale i s mezinárodní scénou atd.). Vnitřní struktura tak není neměnnou a danou hierarchií.

69 KELLER, J.: *Sociologie byrokracie a organizace*. s.13.

70 Positivistická koncepce: Podle W. R. SCOTTA se jedná o organizaci racionálně zkonstruovanou s formální strukturou, kdy je důraz kladen na sledování vytyčeného cíle a jeho dosažení. Racionalita plyne z organizačního uspořádání ne z vlastností členů (důležitá pozice řídicího centra) a pravidla zajišťují očekávatelné chování. Teorie je spojena s jistou mírou dehumanizace, robotizace individua a vynuceným charakterem lidské spolupráce. Již M. Webera ve svých pracích zmiňoval, že byrokracie je podle něj „osudová nezbytnost jádra správy prováděné v masovém měřítku“.

71 Behavioristická koncepce: W. R. SCOTT tuto koncepci organizace popisuje jako přirozeně se rozvíjející systém, jehož účelem je vlastní reprodukce a přežití členů. K tomu slouží neformální struktury vyrůstající z přirozených schopností a zájmů členů organizace a rozvíjejí se souběžně se strukturou formální. Teorie vyzdvihuje činnost samotných aktérů, která však může přinést organizaci výhody i nevýhody. Organizaci, tak i politickou stranu, tvoří jedinci a ti vytvářejí obsah, politickou náplň.

72 SCOTT, R.: *Institutions and Organizations. Foundations for Organizational Science*.

Jednotlivec nemá sám silnou pozici, proto i uvnitř strany vznikají koalice, platformy. Tato teorie organizace vystihuje nejlépe charakteristiku politické strany, jak jsme ji doposavad popisovali.

2.1.1. Formální a neformální procedury a jejich význam

V definici organizace J. Keller zmiňuje formální procedury určující její chod. Důležitou roli ovšem mají i neformální procedury, které tvoří konkrétní osoby. Proto ačkoliv se např. stanovy politických stran převážně nemění, strana na základě obměny své členské základny prochází určitým dynamickým vývojem.

Podle P. Kopeckého formální pravidla strany – stanovy – explicitně neformulují její procedurální pravidla. Stanovy strany se téměř v celé své šíři věnují stranické organizaci, tedy vymezení stranických orgánů. Fungování jednotlivých orgánů strany však ve stanovách není věnován velký prostor. Stanovy ODS tuto tezi potvrzují a navíc ve srovnání se stanovami jiných politických stran (ČSSD, KSČM) jsou až nápadné svou stručností⁷³. Např. v otázce organizace klubů poslanců a senátorů stanovy ODS říkají, že si kluby vytvářejí vlastní strukturu. Obecně je specifikována pouze pozice předsedy jako představitele a mluvčího klubu. Chod strany tak bezesporu předpokládá neformální pravidla. Jak stojí v úvodu stranické publikace ODS: „*Politiku však nedělají ani stanovy politických stran, ani jejich programy. Politiku vytváří, vysvětlují a prosazují konkrétní lidé.*“⁷⁴

Jak zdůrazňuje A. Panebianco, organizace notabene politické strany jsou charakteristické mnoha „technickými pravidly“ (potřeba dělby práce či koordinace mezi jednotlivými kanceláři), ale zejména neformálními prvky, kdy zejména mocenské boje v rámci strany nám tak mohou poskytnout klíč k pochopení fungování strany a změn, které ho provázejí. Což koresponduje i s názorem Giovanni Sartoriho: „*At' je organizační – formální a neformální – uspořádání stany jakékoliv, strana je úhrnem jednotlivců, kteří vytvářejí*

73 K důvodu „stručnosti“ stanov ODS napsal žurnalista P. BÁRTA v článku „ODS – konec revoluce“ [online]. Revue Politika. [cit. 2009-04-03].: „ODS potřebovala racionálně fungovat za přetrvávající revoluční situace a přitom převzala stanovy standardní demokratické politické strany. Naštěstí tyto stanovy byly ve své praktické části dostatečně volné, aby se jimi ODS mohla řídit i v revolučních podmínkách. Znění stanov se projevilo jako nadčasové, takže za celou dobu existence ODS nevznikla potřeba filosofii stanov zásadním způsobem měnit.“

74 CABRNOCH, M. (ed.): *Politici Občanské demokratické strany v Evropském parlamentu a v krajích České republiky* [online]. 2004. s. 1. [cit. 2009-04-03].

nejrůznější soupeřící skupiny.“⁷⁵ Pro pochopení formulování euroskeptických postojů uvnitř strany je proto nezbytné zaměřit se jak na organizačně jasně definovaná formální pravidla, která určují strukturu a podobu organizace, tak také na neformální jevy, jakými jsou např. osobní zájmy jednotlivce, rozdílnost názorů.

2.2. Organizační hierarchie: mocenská mapa

Organizační hierarchie politické strany vzniká kvůli technickým potřebám strany – vnitřní dělba práce, ale také z důvodů politických – stranická kontrola.⁷⁶ Podle A. Panebianca je zásadní, že, „[v]šichni lidé spojení s politickou stranou se nacházejí ve vzájemných konkurenčních vztazích. I zde aktéři bojují se svými názory o relativní vliv, což vytváří hybnou sílu stranického života“.⁷⁷ Politická strana je tak tvořena stabilní hierarchickou strukturou - vedení strany a členové - ale zároveň v ní probíhá neustálý mocenský boj, který způsobuje dynamičnost uvnitř stany.

2.2.1. Vedení strany

Nejvýraznější osobou politické strany je její předseda. Předseda ODS je podle stanov definován jako reprezentant a mluvčí strany. Vedení ODS tvoří předseda, první místopředseda a místopředsedové, kteří s předsedy parlamentních klubů tvoří grémium. Dále je to výkonná rada složená z členů grémia a zástupců regionů, kontrolní a revizní komise a smírčí výbor. Vedení strany takto vymezené představuje téměř osmdesát osob. Proto je v praxi výkonným orgánem se všeobecnou odpovědností za stranu, který se schází i několikrát týdně, grémium strany, které tak má nejvíce prostoru a kompetencí k ovlivnění stranické politiky. Přesto je patrné, že např. v otázce evropské integrace nejsou jeho členové těmi, kteří by tuto politiku zásadním způsobem názorově formovali. Pokud se pokusíme dohledat konkrétnější prohlášení či články místopředsedů a předsedů klubů ODS k tématice evropské integrace, mnoho jejich příkladů nenajdeme. Důvodem je jistě i fakt velkého počtu ministrů ve vedení strany, kteří jsou zaneprázdněni svou agendou. Spíše tak převládají

⁷⁵ SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 79.

⁷⁶ PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 13.

⁷⁷ MAOR, M.: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 1.

autorské články s tématy blízkými oblasti zájmu dané osoby⁷⁸ či zabývající se organizační otázkou strany. Jak odpověděl 1. místopředseda ODS David Vodrážka po svém zvolení na kongresu ODS v roce 2008 na otázku, jak zná Lisabonskou smlouvu: „*No tak musím se v těch velkých věcech začít orientovat, musím se ty velké věci naučit, ale já jako 1. místopředseda se zejména chci věnovat Občanské demokratické straně jako takové, té komunikaci.*“⁷⁹

Dostáváme se tak ke skutečnosti, že ve straně musí existovat skupina osob či nějaký další lídr, který formuluje postoj strany k evropské integraci. Tuto tezi lze podložit A. Panebiancovo vymezením tzv. neurčitých oblastí (*zones of uncertainty*⁸⁰). Jde o oblasti stranické činnosti, které nejsou „spravovány“ předsednictvím strany a představují tak zdroj organizační moci ve straně. Ti, kteří oblasti kontrolují, drží „trumfovou kartu“ ve vnitřních mocenských hrách a stranický lídr s nimi musí jednat. Zón můžeme definovat ve straně mnoho – a i na nejnižší stranické úrovni lze identifikovat tyto malé oblasti. Autor však definuje šest faktorů zásadních pro činnost politické strany.⁸¹ V případně evropské integrace bychom mohli mluvit o faktoru schopnosti, tedy o moci odborníka. Ten obecně disponuje speciální znalostí získanou ze zkušenosti z vnitřních či vnějších politicko-stranických otázek. Jde o základní zdroj stranické moci, poněvadž podle autora panuje přesvědčení, že ztráta určité odbornosti by mohla stranu poškodit.⁸² Odborníkem na evropskou integraci v ODS bychom mohli podle slov M. Topolánka na kongresu ODS v roce 2002 označit Jana Zahradila, předsedu poslaneckého klubu ODS v EP. „*Sdílím všechny naše výhrady a tušené i netušené dopady našeho vstupu a nemíním Honzovi Zahradilovi fušovat do řemesla.*“⁸³ Po volbách do poslanecké sněmovny v roce 2006 lze za lídra evropské politiky v ODS označit Alexandra Vondru, místopředsedu vlády pro evropské záležitosti a senátora. Ačkoliv byl po jmenování označován za politika, který by měl názorově mírnit dosavadní kritičnost ODS, jeho vládní funkce je však málokdy, jak vyplynulo z uskutečněných rozhovorů, dávána do

78 Členové grémia ODS a jejich oblast zájmu a tematika mediálních výstupů: David VODRÁŽKA, 1. místopředseda ODS, starosta Prahy 13: rozhovory na aktuální politické a stranické otázky. Petr GANDALOVÍČ, místopředseda ODS a ministr zemědělství. Petr BENDL, místopředseda ODS a ministr dopravy. Ivan LANGER, místopředseda ODS a ministr vnitra. Petr NEČAS, místopředseda ODS a ministr práce a sociálních věcí. Petr TLUCHOŘ, předseda Poslaneckého klubu ODS: rozhovory na téma politické soutěže, aktuální stranické otázky. Jiří STŘÍTESKÝ, předseda Senátního klubu ODS, do roku 2006 primátor Pardubic: žádná publikační činnost.

79 David Vodrážka: *Nedělní partie* [online]. Portál <www.ods.cz>. 15.12.2008. [cit. 2009-04-03].

80 Koncept „zones of uncertainty“ vypracoval Michel CROZIER a mnoha autory byla později rozvíjena.

81 Neurčité oblasti: 1) schopnost, 2) vnější vztahy, 3) komunikace, 4) formální pravidla, 5) finance, 6) přijímání nových členů

82 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 33-36.

83 TOPOLÁNEK, M. Quo vadis ODS aneb nový začátek. In *XIII. kongres ODS: Nabízíme pravici - sborník* [online]. 2002. s. 49. [cit. 2009-04-03].

vztahu s politikou strany. Jan Zahradil působí od roku 2004 v Evropském parlamentu a jeho vliv na vnitrostranickou politiku se tím zmenšil. Přesto je stále mnoha členy a odborníky označován za specialistu na evropskou integraci ve straně.

Pro oblast neurčitých oblastí však platí důležitá skutečnost. Z centra politické organizace vychází formální i neformální distribuce moci, která ovlivňuje jaké cíle a priority budou sledovány a vedení strany má proto možnost určit, kdo bude lídrem určité oblasti. Hlubší vazba lídra na politiku strany pramení podle H. McCloskyho, emeritního profesora politologie, který působil na Kalifornské univerzitě, z jeho většího uvědomění, zodpovědnosti a potřeby hájit stranické pozice. Lídři tak mají oproti členům strany větší zájem rozvíjet a udržovat ideologické postoje.⁸⁴ Vliv politického vedení na politiku je tak zřejmý. V otázce evropské integrace lze v ODS rozeznat období, související s vedením V. Klause a M. Topolánka. V. Klaus měl personálně odlišné odborné zázemí. Převážně spolupracoval s lidmi z Centra pro ekonomiku a politiku (CEP) – Petr Mach, Marek Loužek, Jiří Weigl. M. Topolánek jmenováním méně kritického A. Vondry do vlády nastínil, kam se bude politika ODS v otázce evropské integrace ubírat. Spolupráce ODS s CEPem za působení M. Topolánka nepokračuje. Jan Zahradil coby expert na evropskou politiku byl výraznou osobou jak za vedení strany V. Klausem – byl stínovým ministrem zahraničních věcí – tak i M. Topolánkem – předseda klubu poslanců v EP. Jeho názory se však zmírnily, a proto si zásadně neodporují se současnější pragmatičtější politikou strany.

Ačkoliv můžeme hovořit na základě předešlých tezí o dělbě práce, podle A. Panebianca ve straně dochází ke kumulaci mocenských zdrojů, což má za následek směřování stran ke koncentraci moci do rukou malé skupiny osob.

2.2.2. Členové strany - kolektivní a selektivní benefity

Vedení strany může tedy významně kontrolovat a ovlivňovat její chod a politiku. Na druhou stranu snahou předsedy strany je udržet konsensus mezi jejími členy. Jak řekl na kongresu ODS v roce 2008 M. Topolánek: „*Máme na řadu věcí rozdílný názor (...) ty*

⁸⁴ MCCLOSKEY, H. - HOFFMANN, P. J. - O'HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online]. 1960. [cit. 2009-04-03].

*příkopy (...) musíme společně zahrabat. To je to, co bych si přál a udělám pro to všechno“.*⁸⁵ Vytváří se tak vzájemná vazba, kdy lídr očekává podporu členů strany – potřebnou zejména pro další zvolení na kongresu strany – a s tím související volnost pro své jednání. Za tuto podporu však členové strany očekávají určité benefity, která strana pro zajištění participace svých členů na chodu organizace musí poskytnout. A. Panebianco vymezuje kolektivní benefity související s ideologickými cíly a identitou strany a selektivní benefity v podobě materiální či personální.⁸⁶

Členy strany tak lze na základě této definice rozdělit na tzv. věrné (*believers*) orientující se na kolektivní ideologické motivy, věnující se oficiálnímu cíli a protestují proti jeho potírání, a na tzv. kariéristy (*careerists*) orientující se na selektivní benefity. Tito členové mají největší potenciál konstituovat hlavní rozkoly ve straně.⁸⁷

Pro další analýzu je nutné rozdělit členy strany podle dalšího kritéria - na neaktivní a aktivní hráče. Tzv. neaktivní členové platí stranické poplatky a účastní se politických schůzí; členství ve straně chápou jako čest, které tak je symbolem postavení ve společnosti; tito členové využívají převážně kolektivních benefitů. Činnost tzv. aktivistů se na základě časového rozvržení, obsahu i intenzity liší. Aktivní „jádro“ představuje malou skupinu, která participuje kontinuálně, a její aktivity umožňují fungování strany.

Pro fungování strany je důležitý předpoklad, že většina aktivistů představuje tzv. věrné, tedy ty, kteří se identifikují se stranou a jsou k její politice loajální. Tato skutečnost vysvětluje „*proč vždy existuje jakási přirozená většinová podpora mocenského vedení.*“⁸⁸ Příkladem může být určitý názorový rozdíl mezi V. Klausem M. Topolánkem, kdy se postoj strany se v otázce evropské integrace určitým způsobem za jejich vedení modifikoval. Přesto si M. Topolánek v čele strany uchovává loajalitu většiny členů strany.

Ačkoliv lze identifikovat určité typy členů strany, v komparaci s vedením strany lze konstatovat, že členové jsou mnohem méně rozdělení a vyhranění než jejich lídři. Jak

85 TOPOLÁNEK, M.. Projev předsedy ODS po zvolení. In *19. kongres ODS* [online]. Portál <www.ods.cz>. 7.12.2008. [cit. 2009-04-03].

86 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 22-24.

87 Tamtéž. s. 30.

88 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 30.

zmiňuje ve své práci H. McClosky, členové strany mají menší důvod odlišovat své názory od svých oponentů a jsou zároveň méně indoktrinováni.⁸⁹ Tuto tezi se později pokusíme ověřit

3. ORGANIZAČNÍ REFLEXE ČLENSTVÍ V EVROPSKÉ UNII

Jak zmiňuje J. Keller, organizační struktura se s ohledem na vnější i vnitřní vlivy mění, a to i proto, chce-li být funkční jednotkou.⁹⁰ V souvislosti se členstvím v Evropské unii si tak můžeme klást otázku, jak se promítl vliv evropské integrace do vnitřní dynamiky ODS? Došlo ke změnám moci uvnitř strany? Vznikl uvnitř strany nějaký expertní evropský tým např. i s vnějšími aktéry, či jen část členů strany převzala garanci nad tímto tématem?

O vlivu tzv. europeizačního procesu na politickou stranu jsme se již zmínili v souvislosti s nastíněním dynamičnosti prostředí, ve kterém se strana nachází (kapitola 1.2). Jedním z dopadů je změna v organizační struktuře strany, poněvadž členství v Evropské unii rozšířilo komplexnost prostoru, ve kterém strana musí operovat. Již před vstupem ČR do Evropské unie tak vznikala nová kategorie stranických hráčů, evropských odborníků. V parlamentu byly ustaveny výbory pro evropské záležitosti, bylo nutné zvolit adepty na europoslance, či si vybudovat kvalitní odborné zázemí.

89 MCCLOSKEY, H. - HOFFMANN, P. J. - O'HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online]. 1960. [cit. 2009-04-03].

90 KELLER, J.: *Sociologie byrokracie a organizace*. s 53.

Podle R. Landrecha vstup do Evropské unie mohl vytvořit nové mocenské rozvržení. Ve skutečnosti však na vnitropolitické rovině nepřinesl atraktivní politické příležitosti. Důvodem je určitá depolitizace tématu a oddělení tvorby evropské a domácí politiky, kdy se vytvořila politická aréna unijní a národní. Je tak posílen dojem, že Evropská unie je záležitostí zahraniční politiky, což dále prohlubuje nezájem členů politické strany a implikuje určitou autonomní oblast.⁹¹

3.1. Europoslanci

Europoslanci za Občanskou demokratickou stranu se automaticky stali, jak je zřejmé ze stanov⁹², delegáty kongresu strany, pět europoslanců je členy výkonné rady ODS⁹³ a Jan Zahradil z pozice předsedy klubu poslanců v Evropském parlamentu je členem grémia strany. Klub europoslanců lze tedy srovnat s pozicí poslaneckého a senátorského klubu. Europoslanci však mají větší autonomii, která se nejzřetelněji projevuje v jejich politických názorech, což plyne z jejich neúčasti na zákonodárné moci ČR.

Europoslanci tak nijak výrazně neovlivňují mocenskou dynamiku strany, což je dáno zajisté i tím, že jejich práce je svým způsobem skupinová. I proto se z řad europoslanců neprofilují výrazné osoby jako u domácí politiky. V případě ODS je nejvýraznější osobou předseda klubu poslanců v Evropském parlamentu (EP) Jan Zahradil, který působil od roku 1990 v domácí politice mimo jiné jako stínový ministr zahraničních věcí či 1. místopředseda ODS. Důkazem jeho výrazné pozice lze uvést jeho bohatý archiv článků a výstupů⁹⁴, osobní přípuštění kandidatury na post předsedy strany před Kongresem ODS v roce 2008⁹⁵, či opětovnou kandidaturu coby lídra kandidátky pro volby do Evropského parlamentu 2009.

Europoslanci představují pro stranu užitečný informační zdroj o evropské politice, legislativním procesu atd. Avšak i když jsou členové Evropského parlamentu oceňováni

91 LANDRECH, R.: Europeanization and national party organization: Limited but appropriate adaptation? *Party Politics*.

92 Jak hovoří článek 8a Stanov Občanské demokratické strany: Na kongresu mají největší vliv delegáti s hlasem rozhodujícím mezi něž patří předseda, první místopředseda, členové výkonné rady, členové vlády, členové Parlamentu ČR a Evropského parlamentu, delegáti oblastí zvolení na oblastních sněmech podle klíče stanoveného výkonnou radou.

93 Europoslanci zastoupení ve výkonné radě ODS: Milan CABRNOCH, Hynek FAJMON, Ivo STREJČEK, Oldřich VLASÁK.

94 Oficiální stránky Jana Zahradila.

95 BEK, L.: Zahradil přišel s nabídkou dočasného vedení ODS. *Právo* [online], 31.10.2008. [cit. 2009-04-03].

jako experti na konkrétní oblast, podle R. Landrecha vedení politické strany jejich aktivitám nevěnuje velkou pozornost. Tento názor potvrdili v rozhovorech i poslanec J. Raninec⁹⁶ či senátor J. Kubera⁹⁷. Podle obou téměř nikdo o činnosti europoslanců mnoho neví, ti tak disponují největší stranickou autonomií. Tento fakt pramení již z obecného postavení europoslanců v EP, kde tvoří jen malou delegaci. Jejich názory jsou tak mnohdy jednoznačnější či radikálnější, poněvadž dopady nejsou tak výrazné, jako by byly na domácí politické scéně. Jak ve své studii zmiňuje Věra Řiháčková: „*Jan Zahradil tvrdí, že jako poslanec Evropského parlamentu nemůže být vázán mandátem národní vlády a zdá se, že v rámci neformálních jednání sleduje v mnoha případech skutečně spíše vlastní záměry.*“⁹⁸

I přes relativně malý vliv europoslanců na domácí politiku, výběr kandidátů na tyto pozice přesto sleduje určité zájmy – možnost volebního zisku, mocenská pozice, názorová jasnost. Ačkoliv jsou europoslanci ODS nominováni na základě výsledků regionálních sněmů, výsledné schvalování kandidátky činí na návrh grémia výkonná rada strany. Avšak při sestavování kandidátky pro evropské volby 2009 došlo k určité manipulaci s pořadím kandidátů, za což bylo vedení strany kritizováno.⁹⁹ Tato skutečnost opět potvrzuje určitou snahu vedení strany ovlivnit své lídry ve zmiňovaných neurčitých oblastech a udržet určitý postoj strany k evropské tématice.

3.2. Evropští specialisté na národní politické scéně

Podle R. Landrecha¹⁰⁰ nedošlo díky evropské integraci k významnému rozšíření stranických specialistů na EU a pozice, které za tímto účelem byly vytvořeny, si významné mocenské postavení uvnitř strany nevytvořily. Na parlamentní úrovni byl ustaven v Poslanecké sněmovně v dubnu 2004 Výbor pro evropské záležitosti¹⁰¹ a v Senátu Výbor pro záležitosti EU. Výbory shodně navázaly na činnost Výborů pro evropskou integraci ustavené v roce 1998.

96 Juraj RANINEC. Rozhovor. 18. 3. 2009

97 Jaroslav KUBERA. Rozhovor. 13. 3. 2009.

98 ŘIHÁČKOVÁ, V.: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu [online]. *Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky 1/2007*. s. 2. [cit. 2009-04-03].

99 Lidé ODS čelí kritice za „kamarádšofty“ při výběru eurokandidátů. 2009.

100 LANDRECH, R.: Europeanization and national party organization: Limited but appropriate adaptation? *Party Politics*. s. 225.

101 Mezi hlavní činnosti Výboru pro evropské záležitosti patří: projednávání návrhů aktů a jiných dokumentů Evropských společenství a Evropské unie, které vláda prostřednictvím VEZ předkládá Sněmovně; kontrola vlády před jednáním v Radě; projednávání důležitých personálních nominací za ČR do stanovených evropských institucí. Více na stránkách Poslanecké sněmovny PČR.

Význam poslaneckého výboru spočívá zejména v tom, že „přes něj jdou všechny návrhy dokumentů a směrnic Evropské unie, a protože o většině z nich nejedná plénum sněmovny (je jich moc a nestihlo by se to), reprezentuje názor výboru celou sněmovnu.“¹⁰² Agenda výboru je tematicky i početně velmi bohatá. Náročnost vedení výboru je patrná z faktu, že po odchodu Ondřeje Lišky (Strana zelených) v prosinci 2007 výbor stále nemá nového předsedu. A ačkoliv by pozici mohl obsadit i člen ODS, nikdo o tuto pozici zájem neprojevil. Nejvyšší pozici za ODS ve výboru zauímají jeho místopředsedové Jan Bauer a Petr Krill.

Senátní výbor se podílí na parlamentní kontrole evropských dokumentů. Výbor vede občanský demokrat Luděk Sefzig a místopředsedkyní výboru za ODS je Alena Venhodová. Ačkoliv by výbory měly implikovat odbornost a znalost svých členů, žádný z nich není mediálně ani vnitrostranicky považován, jak vyplynulo z rozhovorů, za evropského odborníka. Situaci implikuje již samotné profesní zaměření zmíněných osob.¹⁰³

Výbory, jako orgány zákonodárné moci, mají oproti exekutivní moci limitované postavení. V exekutivě má významnou pozici v rámci ODS Alexandr Vondra, místopředseda vlády pro evropské záležitosti, působící ve funkci od ledna 2007. Na jedné straně je považován za velmi blízkou osobu vedení strany s velkým vlivem na formování názorů stranického vedení k evropské integraci. Na straně druhé straně není s politikou ODS bezprostředně spojován. Při rozhovorech si nebyli dotazovaní členové ODS jisti, zda je vůbec členem strany a jeho politika byla často označována za „havlovskou“. Skutečnost lze podložit zřejmě faktem, že A. Vondra vstoupil do ODS až v prosinci 2006 a na počátku devadesátých let působil jako zahraničně-politický poradce prezidenta Václava Havla.¹⁰⁴

3.3. Vnější činitelé a organizace

Evropská tematika je odborným tématem, kterému se věnuje mnoho organizací. Politická strana tak může využít odborného zázemí think-tanků, které se mohou stát

¹⁰² LAUDER, Silvie: Díky, raději budu ministrem. *Respekt*. s.7.

¹⁰³ Jan BAUER, poslanec, dříve ekonom, starosta a zastupitel. Petr KRILL, poslanec dříve strojní inženýr, zastupitel, starosta. Luděk SEFZIG, senátor dříve chirurg, zastupitel. Alena VENHOLDOVÁ, senátorka, dříve zubařka, zastupitelka..

¹⁰⁴ Oficiální stránky Alexandra Vondry.

názorovou podporou politické strany a zároveň prostředníkem k občanské společnosti. Organizace musí být ideově spřízněna s danou politickou stranou, aby mohla plnit danou poradní funkci. Existuje vně ODS organizace, v které má strana ideologickou podporu svých postojů k evropské integraci? Tzv. přidružená či spřízněná organizace politické strany – tedy organizace s konkrétní vazbou na stranu – by měla být oficiálně uvedena ve stanovách strany či stranických dokumentech. V dokumentech ODS tuto formuli nenalezneme. ODS „nemá zakotvenou žádnou přidruženou organizaci ve stanovách ani v jiných dokumentech a také v projevech vrcholných stranických funkcionářů nenalezneme jednoznačný postoj k této otázce.“¹⁰⁵ Přesto vazba politické strany na odbornou či ideově spřízněnou organizaci je běžným jevem. M. Topolánek na 17. kongresu ODS v roce 2006 pronesl: „*Náš úspěch stojí na profesionalitě. Splnili jsme úkoly zadané minulým kongresem, které se týkají stranického vzdělávání. Otevřeli jsme bakalářské studium na CEVRO Institutu, máme další think tanky – ideově spřízněné organizace: CEP, Efektivní stát, časopis 51 Pro, Mladé konzervativce.*“¹⁰⁶

Centrum pro ekonomiku a politiku (CEP) založil v roce 1998 V. Klaus a působí dosud jako jeho čestný předseda. CEP se prezentuje jako think-tank prosazující liberálně-konzervativní postoje. CEP také deklaruje odstup od napojení na jakoukoliv politickou stranu. Centrum představovalo za doby V. Klause v pozici předsedy strany odborné zázemí ODS. Podle mnohých spíše než vazbu na ODS lze však nalézt spojitost přímo s osobou V. Klause. Téma Evropské unie je pro centrum prioritní a zastává v této otázce jednoznačný postoj - ano evropské integraci (proces), ne současné podobě (EU). Hlubší vazba na V. Klause a důraz na „opravdovou“ pravicovou politiku se projevila nejvíce na počátku tohoto roku, kdy Petr Mach (výkonný ředitel CEP) založil novou politickou stranu Strana svobodných občanů za podpory V. Klause. Spolupráce ODS s CEPem byla definitivně přerušena konáním Kongresu ODS v roce 2008, kam členové CEPu neměli oproti dosavadním rokům povolený přístup. Došlo tak k ideologickému rozchodu.

Mladí konzervatisti (MK) jsou sdružením mladých pravicově orientovaných lidí, které vzniklo již v roce 1991 v Brně v čele s P. Machem. Organizace svůj vztah k politickým stranám osvětluje slovy: „*Jelikož MK již od počátku vznikli jako politická organizace, je samozřejmě důležitý i vztah k politickým stranám. Již od roku 1993 je znatelná tendence MK*

105 BARTÁK, A.: *ODS a přidružené organizace*. s. 259.

106 TOPOLÁNEK, M. Úvodní projev předsedy ODS. In *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 13. [cit. 2009-04-03].

*k otevřené spolupráci s ODS, i když stále zůstáváme otevřenou organizací pro ostatní pravicové proudy v ČR. Jasná je ale naše otevřená a přímá podpora ODS, která je pro nás jedinou relevantní pravicovou stranou.*¹⁰⁷ Ze strany ODS MK nemají zmíněný status přidružené organizace. Přesto lze sledovat určitý proces sbližování, kdy iniciativa přichází ze strany MK: *„V poslední době proto usiluje vedení MK vzhledem k rozhodnutí kongresu MK o vzájemné smluvní uznání ODS a MK.*¹⁰⁸ ODS v politické části usnesení 17. kongresu zmínila: *„Kongres ODS děkuje Mladým konzervativcům za cennou spolupráci při volebních kampaních v roce 2006.*¹⁰⁹ Na posledním 19. kongresu zaznělo, že *„kongres ODS si váží spolupráce s občanským sdružením Mladí konzervativci a má zájem na jejím dalším prohlubování.*¹¹⁰

CEVRO - Liberálně-konzervativní akademie je institut založený I. Langrem v roce 1999. Motivem ke vzniku tohoto občanského sdružení *„byla myšlenka celoživotního doplňování znalostí a dovedností pravicově smýšlejících lidí.*¹¹¹ Výkonným ředitelem CEVRO je politolog Ladislav Mrklas, který byl kdysi předsedou MK a pojí ho určité vazby i na Hlavní kancelář ODS. Ve správní a dozorčí radě působí i členové ODS - Petr Bendl, Tomáš Kladívko a Václav Mencl. Mezi dlouhodobé spolupracovníky CEVRA patří europoslanci za ODS Jan Zahradil, Nina Škottová, Oldřich Vlasák, Milan Cabrnach, dále ODS, Mladí konzervativci a CEP. Tyto údaje dokládají, sice oficiálně neustavenou, ale zřetelnou vazbu na členskou základnu ODS.

Mezi projekty, na kterých ODS spolupracuje, patří Efektivní stát. Ačkoliv jde o odborný projekt, svým zájmem, kterým je kritika byrokracie (i evropské), je politice ODS blízký.¹¹²

Projekty názorově blízké zejména dřívějšímu předsedovi ODS V. Klause a obecně konzervativně-liberální politice jsou kulturně-hospodářská revue *Fragmenty*¹¹³, na jejíchž stránkách publikuje např. V. Klaus či P. Mach a v redakční radě působí Tomáš Haas,

¹⁰⁷ Mladí konzervativci. Oficiální stránky.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Usnesení XVII. kongresu ODS. In: *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 120. [cit. 2009-04-03].

¹¹⁰ Petr Gandalovič: *Moje nabídka se jmenuje: „Podílení se a odpovědnost“* [online]. Listy ODS. s. 7. [cit. 2009-04-03].

¹¹¹ CEVRO. Oficiální stránky.

¹¹² Projekt eStat.cz. Oficiální stránky.

¹¹³ Kulturně-hospodářská revue *Fragmenty*. Oficiální stránky.

poradce prezidenta republiky. Dále zmiňme Euportál¹¹⁴, eurorealistický internetový časopis, jehož mottem je „*Evropa svobodných národů a národní státy svobodných občanů*“. Čestným předsedou redakční rady Euportálu je Benjamin Kuras. Mezi korespondenty patří Miloslav Bednář, spoluautor Manifestu českého eurorealismu, v letech 1999-2008 člen ODS, aktuálně je místopředsedou Strany svobodných občanů; Ladislav Jakl, poradce prezidenta V. Klause; Petr Mach, spolupracovník V. Klause, bývalý výkonný ředitel CEPu, od roku 2009 předseda Strany svobodných občanů. Oba portály se kriticky zabývají otázkou evropské integrace i postojem vlády M. Topolánka k tomuto tématu.

4. IDEOLOGICKÁ REFLEXE ČLENSTVÍ V EVROPSKÉ UNII

Ačkoliv je obecná pozice členů ODS k otázce evropské integrace charakterizovaná jako kritická či realistická, je třeba ukázat, že tyto názory nejsou shodné obsahově ani intenzitou prezentace. Navíc za formováním hlavního postoje strany nestojí všichni její členové, ale jen jejich určitá skupina. Jak bylo ukázáno, hlavním „hráčem“ v této oblasti je většinou předseda strany. Zůstává poté otázkou, zda jsou ostatní názory ve straně shodné a pokud ne, zda jsou skryty, či se projevují ve fungování strany. Připustíme-li názorovou pluralitu, nastoluje se otázka, jak je ve straně tento fenomén řešen formálně? Tedy do jaké míry je strana v této otázce centralizovaná či decentralizovaná? Jakou relevanci v této souvislosti mají pojmy frakce, platforma?

4.1. Ideologická reflexe – názorové postoje

Názory ODS k evropské integraci či Evropské unii jsou označovány obecně za kritické, samotní členové je označují za realistické. Přesto se kritika konkrétních členů strany nedá označit za shodnou. Což pramení jistě z obecného faktu, že se členové strany odlišují svými profesními a zájmovými oblastmi či hierarchickým postavením ve straně (viz kapitola 3.2.). Euroskepticismus tak má více podob co do svého obsahu, tak i intenzity prezentace.

Hlavní formulovaná kritika proti Evropské unie, která je zdůrazněna i v předvolebních programech ODS, poukazuje na omezování národních zájmů a suverenity. Již na ideové

¹¹⁴ Euportál. Oficiální stránky.

konferenci strany konané před referendem o vstupu do EU v roce 2003 zazněly obecně dva názory. První byl výrazně kritický a v některých případech nedoporučoval vstup do EU¹¹⁵. Druhý postoj se stavěl ke vstupu do EU jako ke skutečnosti, která nemá alternativu. Poněvadž „nečlenství“ by vyloučilo jakoukoliv možnost participace na evropské politice.¹¹⁶

Lze tak identifikovat dva postoje - pro jejich odstínění a srovnání použijme označení¹¹⁷ - euroskeptické, nevidící pozitivita na členství v EU a eurorealistické, vidící možná pozitivita na členství v EU. Samotný předmět kritických názorů se však mezi členy liší a názorová reflexe vstupu ČR do EU tak má odlišnou povahu. Někteří vidí jako největší výstrahu možné oslabení atlantické vazby¹¹⁸, jiní oslabování státu v ryze národních oblastech politiky (zdůrazňování různých oblastí)¹¹⁹ či v kritice ekonomické vize Unie.¹²⁰ Jasnější názorovou profilaci lze analyzovat na dvou důležitých dokumentech – Evropské ústavní smlouvě a na reformní Lisabonské smlouvě.

4.1.1. Evropská ústavní smlouva

ODS k tzv. euroústavě¹²¹ přistupovala oproti vládní ČSSD kriticky. Již na svém XIV. kongresu v roce 2003 přijala usnesení: „*Kongres ODS konstatuje, že návrh Evropské ústavy předložený Konventem výrazně zhoršuje postavení České republiky a dalších především*

115 BEDNÁŘ, M., oblastní sdružení Praha 4: „Má tedy ČR vstoupit do EU a má ODS občanům doporučit, aby v referendu hlasovali pro vstup? Z uvedených důvodů je zřejmé, že nikoliv. (...) Ze svých zásad nesmíme ustupovat“. LANGER, I. místopředseda PS PČR: „Nechci žádný evropský superstát, žádnou evropskou federaci (...) Nevím, zda dnešní Evropská unie mé představy splňuje a dost se v tomto směru obávám“. BARTOŠ, W. poslanec: „My jsme přívrženci mezivládní spolupráce. Sdílená suverenity je nesmysl.“ In *IV. Ideová konference ODS - sborník* [online]. 2003. [cit. 2009-04-03].

116 OUZKÝ, M., poslanec: „Patřím k těm, kdo berou vstup jako realitu a jako jistý druh výzvy pro nás politiky.“ In *IV. Ideová konference ODS - sborník* [online]. 2003. [cit. 2009-04-03]. FAJMON, H.: „ODS vždy usilovala o to, aby české zájmy byly účinně ochráněny i na evropské úrovni. A k tomu je třeba být uvnitř EU.“ In ODS a její místo v evropském parlamentu. *Revue politika* [online]. 2004 [cit. 2009-04-03].

117 Při snaze pojmenovat konkrétní názory se opět setkáváme s problémem „pojmosloví“. Slova „euroskepticismus“ a „eurorealismus“ dávají smysl a nastiňují svůj význam jen při jejich použití vůči sobě (při vymezení).

118 STREJČEK, I.: „Podrobit a posléze podřít toto právo jakémusi „vyššímu evropskému principu“ může znamenat oslabení našeho zájmu číslo jedna: vazbě dosahující za Atlantik.“ In: *IV. Ideová konference ODS sborník* [online]. s. 95. [cit. 2009-04-03].

119 FAJMON, H.: „Jsem odpůrcem dalšího prohlubování evropské integrace v sociálních, daňových, bezpečnostních a dalších otázkách.“ In ODS a její místo v evropském parlamentu. *Revue politika* [online]. 2004 [cit. 2009-04-03]. JULÍNEK, T.: „Vážně uvažujeme o zásadní změně v našem zdravotnictví. Chci upozornit, že v Evropě je jen málo vzorů hodných následování. ODS musí bojovat proti evropskému sociálnímu inženýrství.“ In: *IV. Ideová konference ODS sborník* [online]. s. 117. [cit. 2009-04-03].

120 KLAUS, V.: „Je třeba otevřeně říci, že je dnešní ekonomický systém EU systémem potlačovaného trhu a nepřetržitého posilování centrálního řízení ekonomiky.“ In KLAUS, V. *Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu* [online]. 2009. [cit. 2009-04-03]. KOVAŘÍK, Z.: „Vraťme se k významu svobodné ekonomiky, volného obchodu, nezbytnosti velkého spolupracujícího svobodného prostoru.“ In: *IV. Ideová konference ODS sborník* [online]. s. 119. [cit. 2009-04-03].

121 *Evropská ústavní smlouva* [online], Portál <www.euractiv.cz>. 4.11.2005. [cit. 2009-04-03].

*středních a menších států v EU. Vyzval proto vládu ČR, aby na probíhající mezivládní konferenci EU důrazně prosazovala české národní zájmy. ODS si nepřeje oslabení postavení České republiky v EU a stávající parametry tohoto postavení definované Smlouvou z Nice jsou pro ODS nepřekročitelné.*¹²² Šlo spíše o opoziční než obsahová prohlášení. Dokument se však stával aktuálnějším a tím pádem diskutovanějším tématem, a to zejména v roce 2005, kdy o něm v Evropě probíhala parlamentní hlasování a referenda. ODS v této otázce prosazovala konání referenda¹²³ a stavěla se proti obsahu dokumentu.¹²⁴ Jak řekl M. Topolánek: „*Občanská demokratická strana od počátku diskusí o evropské ústavě vysvětlovala její klady i zápory s tím, že zápory převažují. (...) Ústava se stala překážkou na cestě k tomuto cíli, sama o sobě je však pouze nástrojem evropských mocností a evropských elit k uchování dominance a vlivu.*“¹²⁵

Po odmítnutí euroústavy ve Francii a Nizozemí vydala ODS tiskové prohlášení: „*Zamítnutí euroústavy neznamena žádnou katastrofu. Představuje naopak novou šanci na takové uspořádání EU, které bude lépe vnímat nové výzvy 21. století, než dosavadní centralistická, unifikační a federalistická šablona, která je dnes již překonána.*“¹²⁶ Názory na euroústavu byly ve straně jednotné, nejvíce se k dokumentu vyjadřoval Jan Zahradil¹²⁷, Mirek Topolánek¹²⁸, Hynek Fajmon¹²⁹ dále pak např. Ivo Strejček, Miroslav Ouzký, Petr Nečas či Jiří Pospíšil.¹³⁰ Nejvýraznější kritika evropské ústavní smlouvy byla formulována prezidentem V. Klausem v tzv. Desateru¹³¹, kde je jasně definováno, proč by ČR měla dokument odmítnout. Argumenty poukazují zejména na ztrátu suverenity a omezení pravomocí.

122 Usnesení XIV. kongresu ODS. In *XIV. kongres ODS - sborník* [online]. 2003. s. 136. [cit. 2009-04-03].

123 ODS prosadila v Senátu referendum o euroústavě [online]. Portál <www.novinky.cz>. 24.3.2005. [cit. 2009-04-03].

124 Prosazování referenda je v tradici ODS neobvyklé, protože strana má k tomuto institutu negativní vztah: rozdělení Československa, místní, krajská a celostátní referenda, referendum o radaru v Brdech

125 TOPOLÁNEK, M.. *Projev na seminář "Perspektivy EU po zamítnutí evropské ústavy"* [online]. Portál <www.ods.cz>. 2005. [cit. 2009-04-03].

126 Tisková zpráva ODS [online]. 30.5.2005. [cit. 2009-04-03].

127 ZAHRADIL, J.: „Za takový návrh nemohu a nechci nést spoluzodpovědnost, protože je v rozporu s politickými postoji, které reprezentuji.“ In: *Tiskové prohlášení ODS* [online]. 12.06.2003. [cit. 2009-04-03].

128 TOPOLÁNEK, M.: „Já to říkám už nějakou dobu na mítincích, přednáškách i jinde: pro něco takového není možné hlasovat.“ In: *Mirek Topolánek: Na naší vládě vydělá každý* [online]. Portál <www.ods.cz>. 7.5.2005. [cit. 2009-04-03].

129 FAJMON, H.: „Euroústava je špatná, nejlepší by bylo ji zamítnout.“ In: *ODS čeká přiznání, jak moc cítí svůj euroskepticismus* [online]. Portál <www.centrum.cz>. 20.11.2007. [cit. 2009-04-03].

130 Data vycházejí z vyhledání pojmu „evropská ústavní smlouva“ v databázi mediálních výstupů a článků ODS. Dostupné z Oficiálních stránek Občanské demokratické strany.

131 KLAUS, V. *Desatero o evropské ústavě* [online]. Portál <www.idnes.cz>. 1.3.2009. [cit. 2009-04-02].

O vzkříšení již tzv. mrtvého dokumentu začalo na počátku roku 2007 usilovat Německo v roli předsednické země Evropské unie. Názory ODS, tedy vládní a koaliční strany, již však nebyly tak kritické a konsensuální. Posun v postoji demonstrujeme na slovech J. Zahradila nejprve z ledna 2007: „*[N]ejlogičtější a nejtransparentnější [cesta]: nevracet se k textu vůbec, ověřit si v praxi fungování rozšířené EU o 27 členech a za několik let se k jednáním o nové zjednodušené smlouvě (kterou dozajista potřebujeme) zase vrátit.*“¹³² Jan Zahradil v květnu téhož roku řekl: „*Ano. Bylo by dobré se konečně domluvit. Zbavili bychom se jednoho letitého evropského problému, třebaže se někomu může zdát, že jde o problém umělý a že by se Evropa měla zabývat něčím užitečnějším, než je sepisování nové smlouvy.*“¹³³ Jeho názor tak koresponduje s vládním postojem k evropské ústavní smlouvě, kdy následná smlouva by měla vycházet ze stávajícího textu.¹³⁴

Určitý názorový posun však nelze vnímat jako celostranickou otázku. Jak řekl J. Zahradil: „*ODS, zatížena vládní zodpovědností a v koalici s dvěma malými profederalistickými stranami a navíc v dnešním evropském kontextu, si to dovolit nemůže. My musíme hrany trochu obrušovat, i když mnohým z nás u toho skřípou zuby.*“¹³⁵ Skřípaní zubů se u mnohých členů strany projevilo viditelněji než u J. Zahradila, a to nezmírněným kritickým názorem na jakoukoliv reformu tohoto dokumentu. Ve srovnání s rokem 2005 však byl počet kritických článků a mediálních vystoupení členů ODS v prvním vládním roce 2007 mnohem skromnější. Nejvýrazněji v této době vystupoval M. Topolánek, J. Zahradil a A. Vondra.

Jasně názorové štěpení se začalo formulovat nad následným reformním dokumentem – Lisabonskou smlouvou, ke kterému se všichni parlamentní politici ODS musí jasně vyjádřit při hlasování.

132 Jan Zahradil: *K tomu textu už se nevracejme* [online]. 26.1.2007. Portál <www.ods.cz>. [cit. 2009-04-03].

133 Jan Zahradil: *Budiž, dohodněme se. Ale ne za cenu slabšího Česka!* [online]. 24.5.2007. Portál <www.ods.cz>. [cit. 2009-04-03].

134 Vláda přijala oficiální postoj k euroústavě [online]. Portál <www.euractiv.cz>. 23.2.2007. [cit. 2009-04-03].

135 Jan Zahradil: *Ztrácíme další část své suverenity* [online]. Portál <www.ods.cz>. 15.12.2007. [cit. 2009-04-03].

4.1.2. Lisabonská smlouva

Lisabonská smlouva se stala zatím nejvíce diskutovaným evropským aktem a názory členů ODS na jeho ratifikaci ukázaly vnitrostranickou názorovou pluralitu. Dalo by se říci, že jedna část členů se staví kriticky k obsahu Lisabonské smlouvy (LS) a jejím konsekvencím. Tento postoj vychází z názoru, že Lisabonská smlouva se nijak obsahově neliší od odmítané euroústavy a je tak pro Českou republiku stále nevýhodná.¹³⁶ Na druhé straně pragmatičtější část členů sice též připouští nevýhody smlouvy pro ČR, ale na základě nutného kompromisu vůči vládní koalici a Evropskému společenství, kde nemá ČR ve svém odmítavém názoru spojence, je pro ratifikaci smlouvy. Jak řekl M. Topolánek: *„Byl to těžký kompromis a ani já s tou smlouvou tak jak je, přece nemohu být spokojen. Ale samotná schopnost ten kompromis najít a získat pro něho v dané chvíli 27 hlasů je cennější, než ten samotný text, o kterém se bavíme.“*¹³⁷ J. Zahradil: *„Potom je tedy třeba se soustředit na to, zdali je možné ještě něco otevřít, jestli můžeme něco změnit, nebo jestli máme být během našeho předsednictví těmi, kdo to zablokuje. Zablokování považuji za nepravděpodobné a česká vláda k tomu podle mého soudu nepřistoupí.“*¹³⁸

Postoj části ODS se tak spíše stává postojem vládním než stranickým. Někteří členové strany v této souvislosti poukazují na vzdalování se od ideologie strany a příslušných závazných dokumentů – program strany, politické prohlášení o nepřenesení pravomocí na evropskou úroveň z kongresu strany v roce 2006. H. Fajmon: *„Já jsem přesvědčen o tom, že Lisabonská smlouva je v rozporu s politikou a s volebním programem ODS, proto by podporována být neměla. Na druhé straně chápu koaliční uspořádání a mezinárodní vazby, nicméně ideové východisko ODS je takové, že by Lisabonská smlouva být podporována neměla, a takovým by mělo i zůstat.“*¹³⁹

136 OBERFALZER, J., člen VR a senátor PČR: „Pokud ji chceme měnit, musíme se ho znovu zeptat: byli jsme proti euroústavě. Ptám se tedy, proč bychom nyní měli být pro Lisabonskou smlouvu. Názorové veletoce se nikdy nevyplácejí. Buďme čitelní a konzistentní. Odmítněme tento dokument.“ FAJMON, H., europoslanec: „Můj postoj k Lisabonské smlouvě byl a bude negativní. Důvod je jednoduchý. Tuto smlouvu jsem četl. Lisabonská smlouva je pro ČR nevýhodná, a proto není žádný důvod, abychom pro tuto smlouvu hlasovali.“ Projev v rámci politické diskuse. In: *19. Kongres ODS - sborník* [online]. 2008. [cit. 2009-04-03].

137 GABAL, P.: ODS chce poslat evropskou smlouvu před Ústavní soud. *Český rozhlas* [online], 22.10.2007. [cit. 2009-04-03].

138 Jan Zahradil: *Prosazení Lisabonské smlouvy bude Pyrrhovo vítězství* [online]. Portál <www.ods.cz>. 12.9.2008. [cit. 2009-04-03].

139 Hynek Fajmon: *Jsem pro referendum o Lisabonu i o radaru* [online]. Portál <www.ods.cz>. 27.11.2008. [cit. 2009-04-03].

Názorové štěpení se stalo nejdiskutovanějším na 19. kongresu ODS v roce 2008. V rámci politické diskuze zazněly ony *euroskeptické* i *pragmatické* názory. Na předsedu strany kandidoval vedle M. Topolánka i P. Bém, který použil téma Lisabonské smlouvy jako možný nástroj k oslovení těch *euroskeptičtějších* voličů¹⁴⁰. Volby skončily v poměru 284 hlasů pro M. Topolánka a 162 hlasů pro P. Béma¹⁴¹. Ačkoliv opačné názory na Lisabonskou smlouvu byly hlavní profilací obou kandidátů, z počtu hlasů nelze vyvodit shodný názorový poměr členů strany k dokumentu. Zaprvé, P. Bém s tématem, na kterém by se odlišil od M. Topolánka, přišel pozdě. Za druhé, je patrné instrumentální pojetí tématu, poněvadž P. Bém se dříve stavěl k dokumentu nekriticky. Daný *euroskepticismus* lze opět definovat jako nálepku, vymezení se v rámci vnitrostranického boje. Za třetí, ve volbě předsedy strany členové ODS zvažovali i jiné skutečnosti než jen názor na smlouvu¹⁴².

V souvislosti s rozdělením členů strany nad Lisabonskou smlouvou se objevila tvrzení, že „*ODS se spíše štěpí na osobě prezidenta Václava Klause než na substanci postojů k evropské integraci*“.¹⁴³ Nelze vyvrátit, že názory na evropskou politiku ODS byly formulovány zejména V. Klausem a jeho spolupracovníky vycházející z podstaty liberální ideologie. Avšak vůči spojení formování názorů na Lisabonskou smlouvu s osobou V. Klause lze vznést určité námitky.

Za prvé je nutné zdůraznit, že kritické názory na LS neimplikují vždy obecně kritický názor na evropskou integraci, ale poukazují na nevýhodnost některých prvků smlouvy. Nelze tak konstatovat, že ti co vystupují proti ratifikaci Lisabonské smlouvy, se také kontinuálně staví kriticky k evropské politice. Což je patrné z archivu mediálních výstupů členů strany. Za druhé, pokud by se strana štěpila na euroskepticismu V. Klause, měl by se tento fakt projevit již dříve. M. Topolánek je předsedou ODS od prosince 2002, avšak členskou kritiku jeho názorů můžeme sledovat až od podpisu Lisabonské smlouvy. Kritika je opět spojena výhradně s postojem k tomuto dokumentu. Na kongresu ODS v roce 2006

140 BÉM, P.: „Není možné, abychom pro nic za nic předávali kompetence na bruselskou úroveň a vlastně ani pořádně nerozuměli tomu, proč to děláme,“ uvedl v pořadu Nedělní partie.“ In *Bém útočí Lisabonskou smlouvou. ODS ji prý nesmí podepsat* [online]. Portál <www.idnes.cz>. 9.11.2008. [cit. 2009-04-03].

141 Průběh volby předsedy ODS. *19. kongres ODS* [online]. 2008. [cit. 2009-04-03].

142 „Topolánkovi dali svůj hlas i členové, kteří k němu mají jisté výhrady. Za současné situace ve straně však jeho volbu považují za lepší alternativu, než kdyby v čele ODS stál Pavel Bém“ In: *Již devět krajů podpořilo kandidaturu Topolánka* [online]. Portál <www.ct24.cz>. 1.12.2008. [cit. 2009-04-03].

143 ŘIHÁČKOVÁ, V.: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu [online]. *Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky 1/2007*. s. 5. [cit. 2009-04-03].

bylo schválené *euroskeptické* prohlášení¹⁴⁴. Kde by tedy byly v tuto dobu ti tzv. topolánkovci? Za třetí, pokud by platila slova B. Šťastného, že „*ODS by se měla vrátit ke kořenům, protože se vydala špatným směrem. Musíme něco udělat, aby Václav Klaus v ODS zůstal, ODS neztratila ideály a neodcházeli další lidé. Když takto mluví otec zakladatel, co potom zbytek základny*“¹⁴⁵, ODS by se ve stejném poměru štěpila i v otázkách daňových, environmentálních. I v těchto tématech se ODS coby koaliční strana vzdálila od svého programu a někteří členové strany tento posun kritizují. Přesto ke shodnému štěpení nedochází. Za čtvrté, pro ODS prohrané senátní a komunální volby z podzimu 2008 daly podnět k diskuzi a kritice uvnitř strany vůči vedení. Situace vyvolala názory, že je nutné se zřetelně ideologicky profilovat, což postoje členů strany k Lisabonské smlouvě více zradikalizovalo. Za páté, pokud by byl vztah k V. Klausovi tak jednoznačným determinantem, jak bychom zařadili osoby typu J. Zahradila, V. Nečase, I. Langeru, kteří vždy patřili mezi názorové stoupence V. Klause a nyní je lze označit za blízké osoby M. Topolánka?¹⁴⁶ Za šesté, zvážíme-li regionální podporu M. Topolánka, která je tradičně nejsilnější na Moravě a V. Klausu, za kterým stojí nejvíce Praha, Středočeský region a větší města, hlasování o Lisabonské smlouvě v PS toto rozdělení nepotvrdilo. Ačkoliv poslanci z pražské a středočeské volební oblasti hlasovali proti schválení smlouvy, stejně hlasovalo i mnoho zástupců z Moravy a dalších regionů¹⁴⁷.

Na základě uvedených důvodů není přesné hovořit o štěpení ODS spíše než nad otázkou vztahu k evropské integraci nad štěpením ve vztahu k osobě V. Klause. Lépe by bylo říci, že vazba na V. Klausu představuje jen jeden z faktorů určující postoj k LS. Z toho vyplývá, že názorové štěpení členů ODS nad Lisabonskou smlouvou nemá mezi členy stejné podněty.

Jak S. Hanley podotýká: „*[e]uroskepticismus ODS představuje ideologický produkt (...) reagující zejména na dynamiku integrace a rozšiřování.*“¹⁴⁸ Což potvrzuje poměrně klidnou vnitrostranickou atmosféru v době, kdy nebyla projednávána smlouva s významným dopadem na obsah evropské integrace. Lisabonská smlouva rozdělila členy ODS téměř do

144 Politická část usnesení k evropské politice: „Kongres ODS zakazuje všem politikům ODS předávat další kompetence ČR na úroveň Evropské unie a rozšiřovat rozsah evropské agendy schvalované kvalifikovanou většinou.“ In: XVII. Kongres ODS – sborník [online]. 2006. [cit. 2009-04-03].

145 Boris Šťastný: *Když schválíme Lisabon, Klaus ze strany odejde* [online], Portál <www.ods.cz>. 29.11.2008. [cit. 2009-04-03].

146 NEČAS, V., LANGER, I. hlasovali v PS PČR pro schválení Lisabonské smlouvy.

147 Poslanci, kteří hlasovali proti přijetí Lisabonské smlouvy a jejich volební kraje: např. HRNČÍŘ, P. – Moravskoslezský, MOLENDOVÁ, D. – Moravskoslezský, PLACHÝ, J. – Zlínský, FIALA, R. – Olomoucký, JEŽEK, L. – Liberecký, PATERA, M. – Karlovarský, SIVERA, F. – Jihomoravský, DOKTOR, M. – Jihočeský, HORNÍKOVÁ, Z. – Královéhradecký, NĚMCOVÁ, M. – Vysočina, ČEPELKA, J. – Pardubický

148 HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006.* s. 212.

dvou stejně velkých táborů. Při hlasování o schválení Lisabonské smlouvy v Poslanecké sněmovně se hlasy rozdělily v poměru 33:37:9 - ano:ne:zdržel se¹⁴⁹. Situaci lze na jedné straně vysvětlit slovy M. Steenbergerna: „Čím větší je vnitřní stranický rozkol nad otázkou evropské integrace, tím méně strana toto téma zdůrazňuje. Avšak když je vnitřní neshoda příliš velká, potom se význačnost tématu zvětší.“¹⁵⁰ Vzniká však otázka, zda lze vůbec hovořit o vnitřním stranickém rozkolu, a zda je tento rozkol plošný.

4.2. Vnitrostranické názorové štěpení

Ačkoliv téma Lisabonské smlouvy bylo na kongresu strany v roce 2008 chápáno jako konfliktní téma a hlasování o smlouvě v Poslanecké sněmovně by se dalo popsat jako štěpení členů strany, na základě provedených rozhovorů lze konstatovat, že toto téma není ve všech úrovních strany předmětem sporů. Podle T. Vaňka lze v PS názorové štěpení připisovat vlivu vedení strany, které upřednostnilo tzv. krátkodobé výhody před ideovou pevností. A díky tomu, že ve Sněmovně je mnoho ideově neukotvených poslanců, nebylo obtížné je přesvědčit o podpoře Lisabonské smlouvy.¹⁵¹ I podle poslance J. Ranince ve Sněmovně není 90 % lidí, co smlouvu chtějí, ale existuje 90 % lidí, kteří se dají vytvarovat.¹⁵² Snad díky snaze nevybočit z řady a udržet se.

Dotkli jsme se tak fenoménu tzv. neangažovaných přívrženců, kteří mají velkou roli v podobných otázkách. Podle Richarda Rose: „[N]eangažovaní přívrženci, kteří se identifikují (...) s pozicemi, které podporuje celá volební strana spíše než s frakcemi nebo proudy.“¹⁵³ G. Sartori k tomuto konstatování dodává: „[Neangažovaní přívrženci] mohou fungovat jako podpůrné skupiny a stát se vskutku nejvyhledávanějšími kartami ve hře, neboť mohou zasáhnout rovnováhu mezi většinou a menšinou uvnitř strany.“¹⁵⁴ Lze tak shrnout, že v ODS jsou poslanci, kteří svůj kritický názor k Lisabonské smlouvě staví na argumentu názorové kontinuity, která je podepřena v dokumentech a prohlášeních strany. Další skupinu

149 Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evrop.unii. Výsledky hlasování Poslanecké sněmovny PČR [online], Portál <www.psp.cz>. 18.2.2009. [cit. 2009-04-03].

150 STEENBERGEN, M. - SCOTT, D. J.: *Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue*. s. 171.

151 Tomáš VANĚK, rozhovor. 18.2.2009.

152 Juraj RANINEC, rozhovor. 18.3.2009.

153 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 83-84.

154 SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 83-84.

tvoří ti pragmatičtější poslanci, kteří jsou ve většině případů spojeni s mocenskou pozicí v PS (ministři, předsedové výborů). Poslední skupiny tvoří tzv. neangažovaní, kterých je většina. Hlasování ve Sněmovně se tak stalo určitým strategickým nástrojem, kdy LS prošla, ale téměř nejmenším nutným počtem hlasů ODS. Podle slov J. Schwippela bylo cílem hlasování, „aby to způsobilo co nejmenší problémy uvnitř strany“.¹⁵⁵ Situaci lze teoreticky popsat jako důsledek institucionalizace strany. Podle A. Panebianca totiž původní cíl politické strany - vytvoření a prosazování hodnot, ideologie, kdy organizace je prostředkem k jejich realizaci - se v důsledku její postupné institucionalizace změnil tak, že strana se sama stane cílem, který je třeba udržet. Ideologická otázka se tak dostává do rozporu s otázkou mocenskou, což narušuje počáteční ideologickou jednotu strany.

Členská základna není obecně tak polarizována. Podle studie *Views of Czech local politicians on European integration* od Catherine Perron si lze podporu EU členů ODS představit jako pyramidu, kdy špičky strany zastávají nejkritičtější názory. Tento postoj slábne směrem k regionálním politikům a voličům ODS, kteří jsou spíše nekriticky laděni. Podle S. Hanley může být euroskepticismus ODS chápán jako ideologický projekt elit s malou rezonancí.¹⁵⁶ Euroskepticismus lze tedy chápat zejména jako vymezování se elit strany vůči politickým protihráčům, přičemž tyto názory neovlivňují většinu členů strany ani voliče. Dalším motivem pro členy střední a nižší úrovně stranické organizace je jistě skutečnost, že většina z nich obsah Lisabonské smlouvy nezná a svůj názor si tvoří na základě informací z médií. Někteří ani smlouvu nepovažují za tak zásadní otázku.

Pokud se pokusíme geograficky vymezit *skeptičtější* či *pozitivnější* názory, lze i navzdory jejich slabšímu štěpení a intenzitě prezentace identifikovat určitou vazbu vrcholných politiků na oblastní sdružení. Podle H. Fajmona: „*Některá oblastní sdružení (OS) jsou kritičtější k EU než je průměr. Zpravidla je to spojeno s činností nějakého konkrétního člena, který je zároveň poslancem nebo senátorem nebo europoslancem. Kritický vůči EU je tedy například OS ODS Beroun, protože jejich poslancem je Jan Schwippel, nebo OS ODS Teplice, protože jejich senátorem je Jaroslav Kubera nebo OS ODS Nymburk, protože jejich europoslancem je Hynek Fajmon.*“¹⁵⁷ Podle J. Schwippela existuje souvislost zejména mezi ministry a kraji,

¹⁵⁵ Jan SCHWIPPEL, rozhovor. 18.3.2009.

¹⁵⁶ HANLEY, S.: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. s. 18.

¹⁵⁷ Hynek FAJMON, elektronické zodpovězení otázek, 9.3.2009.

kteří jsou pozitivnější ve svých názorech, tak i mezi voličskou podporou a mírou euroskepticismu. Moravské kraje jsou levicovější a ODS zde má menší podporu, proto i názory inklinují k méně kritické formě.¹⁵⁸

4.3. Fenomén „subskupin“

Je namístě se ptát, jak se strana vyrovnává s možností plurality názorů a zároveň nutností udržet navenek kohezi? Otázka centralizace a decentralizace ovlivňuje řešení těchto otázek. Jak řekl G. Sartori: „*[O]rganizační proměnná má přednost, protože zajišťuje pravděpodobně nepraktičtější ukazatel vnitrostranické roztržitosti.*“¹⁵⁹ Vnitrostranické názorové štěpení ovlivňuje vnitřní organizaci strany. Často se v této souvislosti skloňují pojmy frakce, platforma. V souvislosti s ratifikací Lisabonské smlouvy zejména média skloňovala vznik frakce uvnitř ODS. Jde o však skutečně o frakci? Jaké jiné formy názorové plurality lze popsat?

4.3.1. Vliv centralizace a decentralizace

Politické strany na jedné straně uznávají vnitřní demokratická pravidla, tedy možnost odlišného názoru, na druhé straně je pro ně důležité jednotné vystupování v politické soutěži a ideová jednota. Pro politickou stranu je důležitá vnitřní koheze související s vertikálními změnami a stabilita související s horizontálními změnami.¹⁶⁰ Zejména veřejná koheze, je pro prezentaci strany před voliči důležitá. Jak řekl M. Topolánek na kongresu strany v roce 2007: „*Zbytečně jsme si sami způsobili hromadu problémů tím, že jsme neuměli veřejně táhnout za jeden provaz.*“¹⁶¹ Cílem vedení strany se tak jeví zejména politická kontrola a udržení organizační stability.

Podle A. Panebianca se strana potýká s otázkou centralizace a individualizace, která je bezesporu spojena s formálními ustanoveními strany. Organizace politických stran se liší, a tak lze hovořit o různé míře centralizace či decentralizace stran. Tyto fenomény lze identifikovat na základě skutečnosti: „*Čím více jsou omezeny možnosti participace*

¹⁵⁸ Jan SCHWIPPEL, rozhovor. 18.3.2009.

¹⁵⁹ SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 84.

¹⁶⁰ PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*.

¹⁶¹ TOPOLÁNEK, M. In *XVIII. kongres ODS – sborník* [online]. 2007, s. 14. [cit. 2009-04-03].

*v politickém procesu, čím vyšší je centralizace strany, a čím více členů má přidělenou moc v určité oblasti, tím více je strana decentralizovaná.*¹⁶²

Kvalitní organizační struktura politické strany je důležitá, poněvadž, jak zmiňuje A. Panebianco, silně institucionalizovaná organizace může oproti slabě institucionalizované lépe udržet svou stabilitu a politické koalice. Jiný pohled reprezentuje Francoise Boucek, profesor londýnské univerzity, který podotýká, že je lepší dát prostor pluralitě zájmů než tlumit soutěž mezi vnitřními prvky a bránit se fragmentaci.¹⁶³ Jak tvrdí i Moshe Maor, profesor jeruzalémské univerzity, centralizované politické strany paradoxně trpí větším nedostatkem mechanismu pro rozmělnění vnitřní opozice manifestovanou vně strany - *exit, voice* – poněvadž vedení strany chybí nástroj k uklidnění a neutralizaci této opozice.¹⁶⁴ Podle autora pak vnitřní konflikty častokrát vedou k úpadku vyjednané podpory při důležitých rozhodnutích a situace může vyústit až k rozpadu strany či koalice a následně vlády.¹⁶⁵

Oproti tomu decentralizovaná politická strana má podle M. Moshe dostatečné organizační mechanismy, jimiž může být vnitřní nespokojenost neutralizována – např. frakce. Organizace tak lépe řeší konflikty, které jsou manifestovány - *voice option* - v rámci parlamentní či stranické scény. Formování nové frakce či slovní opozice ve straně bývají v rámci strany vyřešeny, aniž by členové museli stranu opustit.¹⁶⁶ Jak podotýká L. Kopeček, „[v]olenou strategií vůči takovéto frakci je tedy spíše snaha o její neutralizaci.”¹⁶⁷

4.3.2. Formy názorové plurality

Politická strana představuje soubor jednotlivců, kteří ze strategických důvodů tvoří koalice či skupiny vyznačující se rozdílnými preferencemi, zájmy a konkurenčními požadavky na stranické zdroje a prostředky.¹⁶⁸ Jak zdůrazňuje L. Neumayer, „*proudy společně uvnitř strany soutěží o prosazení hlavní stranické identity a ideologie.*”¹⁶⁹

162 MAOR, M: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 20.

163 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*, s. 57.

164 MAOR, M: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe*. s. 98.

165 Tamtéž. s. 16.

166 Tamtéž. s. 91.

167 KOPEČEK, L.: Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? *Politologický časopis*. s. 251.

168 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 56

169 NEUMAYER, L.: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*. s. 7.

I když je definičním znakem politické strany koordinace společného úsilí, vytváření skupin a koalic s částečně odlišnými pohledy a zájmy není uvnitř strany neobvyklým jevem. Legitimitu subskupin v organizaci politické strany dokládá F. Boucek: „*Stranické subskupiny jsou nyní běžným rysem stranické organizace v pevně založených demokraciích. (...) V České republice 61 % poslanců a senátorů přiznává existenci frakce v rámci jejich parlamentní strany.*“¹⁷⁰ Oficiálně byla ustavena v létě 1997 frakce v ODA s názvem Prává frakce, na podzim 2002 vznikla v US-DEU Pravicová platforma a v květnu 2005 v ČSSD Frakce sociálně demokratické levice.

Při popisování subskupin použijme definice F. Boucka, který vznik frakce popisuje jako proces formování skupiny uvnitř větší strany či jako rozpad strany do menších jednotek.¹⁷¹ Obecně frakci definoval i Zariski ve své knize *Party Factions and Comparative Politics: Some Preliminary Observations* jako jakékoliv vnitrostranické spojování či skupiny, jejichž členové sdílejí pocit společné identity a cíle a jsou organizováni pro kolektivní jednání – jako zřetelný blok uvnitř strany – k dosažení svých cílů.¹⁷²

Ačkoliv fenomén subskupin není v politické vědě novým, jak uvádí F. Boucek či G. Sartori, jeho terminologie není jednotná.¹⁷³ Pojmy frakce a platforma jsou ve vazbě na český politický systém používány nejčastěji a jsou také vzájemně zaměňovány. Zahraniční politologové nejčastěji používají označení *faction* a *sub-system*. G. Sartori definuje pojem fragmenty (*fraction*). Ani jeden z pojmů není na české scéně příliš používaným. Pojem frakce je často zejména u veřejnosti vnímán negativně.¹⁷⁴

Richard Rose ve svém díle *Parties, Factions and Tendencies in Britain* vedle pojmu frakce definoval i pojem proud (*tendency*), který vyjadřuje spíše stabilní postoje než nějakou stabilní skupinu politiků. Autor ale sám podotkl, že pojmy mohou být díky nemnoha jasným

¹⁷⁰ BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 64

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž. s. 61

¹⁷³ První obtíž na naší cestě je ta, že nám chybí ustálené terminologie pro označení stranických subjednotek. Italové je nazývají „proudy“. Němci obecně mluví o „křídle“ a „směru“, i francouzští či angličtí autoři používají stejně neurčitá a metaforická označení. Na druhou stranu, američtí političtí vědci se dohodli na termínu „frakce“. In SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 79.

¹⁷⁴ „Termin frakce zjevně neztratil v běžném užití svou původní konotaci, totiž že frakce nejsou ničím jiným než vyjádřením osobních konfliktů, chováním beroucím zřetel ejn na vlastní já a pohrdajícím veřejností.“ In SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy*. s. 44.

rozdílům obtížněji aplikovatelné do praxe. Proud lze chápat jako protestní hlas ve straně k určité tématice a frakci jako protestní těleso, které se profiluje dlouhodoběji na více politikách. Současní *euroskeptikové* v ODS profilující se na otázce Lisabonské smlouvy tak představují spíše názorový proud, poněvadž se jasně profilují na daném tématu, nikoliv na širší politice. Frakce se v ODS formovala v červnu 2007 kolem poslance Vlastimila Tlustého s cílem návratu k principiální ekonomické politice ODS. K *Platformě za naplnění programu ODS*¹⁷⁵ se připojilo dalších sedm poslanců¹⁷⁶. Platforma se kriticky vyjadřovala k více politikám ODS – např. k církevním restitucím, Lisabonské smlouvě, otázce daní. Názorně se tak potvrzuje definice frakce a názorového proudu.

A. Panebianco navázal na teorie R. Rose a na základě horizontálního dělení definoval frakce jako silně organizované skupiny, kdy strana je poté příznačná rozptýlenou kontrolou hlavních oblastí a slabou kohezí ve vedení. Směry a proudy vymezil jako vertikálně a slaběji organizované skupiny, kdy ve straně funguje centralizovaná kontrola a větší koheze ve vedení. Definice potvrzuje horizontální pozici frakce kolem osoby V. Tlustého tvořená poslanci. A to ačkoliv je platforma otevřena i všem hejtmanům, starostům a senátorům, zatím se k ní vedle zmíněných poslanců nikdo ze stranické struktury ODS nepřipojil. Na druhé straně *euroskeptický* proud představuje vertikální štěpení, jak například vyplynulo z vystoupení některých členů místních a oblastních sdružení na kongresu strany v roce 2008.

Podle P. Lewise je fenomén frakcí spojen zejména se stranickým systémem střední a východní Evropy. „*Frakce a frakcionářské rozdělování jsou součástí konsolidace politického systému.*“¹⁷⁷ Spojení vzniků frakcí s utvářejícím stranickým systémem či s nestabilním systémem má svou relevanci, ale není dostatečné. Zejména ve formulujících se demokraciích vznikly některé politické strany jako výsledek koalice rozdílných politických skupin a zárodky frakcí mohly tedy vzniknout již při formulování strany. V jiném případě může být cílem založení frakce snaha o změnu politiky (policy), výměnu lídra strany, změnu vnitrostranických pravidel či partikulární zájmy.

175 TLUSTÝ, V.: *Deklarace vzniku platformy za naplnění programu ODS* [online]. 21.6.2007. Portál <www.ods.cz>. [cit. 2009-04-03].

176 Platforma ODS: Eva Dundáčková, Jan Klas, Jan Schwippel a Juraj Raninec. Členy platformy jsou také A. Páralová, M. Doktor a A. Rádl. Předseda branného výboru sněmovny Jan Vidím se podle Tlustého k platformě přihlásil v pozici "pozorovatele, podporovatele".

177 LEWIS, P. G.: *The EU and Party Politics in Central and Eastern Europe: Question and Issues*.

Typy frakcionářství mohou být tedy různé, ale jak v této souvislosti poznamenává K. Janda, typy frakcionářství jsou spojeny a pokud se formuluje ideologická frakce rovná se zároveň frakci vůdcovské.¹⁷⁸ Podle F. Boucka se stále více jako běžný prvek moderní stranické politiky stává osobní rivalita a soutěživost založená na individuálních zájmech v prostředí nově otevřené politické arény.¹⁷⁹ Zda je platforma kolem V. Tlustého spíše založena spíše na mocenském nebo ideologickém základě nechme otevřené. Pád vlády v březnu 2009 za podpory dvou členů ODS právě spojených se stranickou platformou potvrzuje revizionistickou snahu frakce.

4.4. Názorový proud versus institucionalizovaná platforma

Podle A. Panebianca je jakákoliv změna ve straně ovlivněna vnějšími podněty, které se spojují s podněty vnitřními, a ty poté narušují vnitřní mocenskou strukturu strany. Jak by tedy strana měla reagovat na vnější změny? Vedení strany musí vyvažovat na jedné straně potřebu udržet proklamované cíle strany, na kterých stojí stranická identita, a také sledovat další organizační potřeby. Autor zdůrazňuje nutnost „[d]istribuuat podněty kolektivní identity tzv. věrným a selektivní či materiální podněty tzv. kariéristům (...) vytvořit tak rovnovážný systém.“¹⁸⁰ Rovnováha systému v ODS představuje stav, kdy vedení strany a zvláště předseda M. Topolánek udržuje určitou *schizofrenní* pozici, kdy proklamuje kritiku vůči Lisabonské smlouvě a na druhé straně zastává názor, že v rámci aktuální situace, není možné zachovat stranickou ideologii.

Z poznatku, že uvnitř ODS se vytváří nad tematikou evropské integrace názorové proudy, které se aktuálně nejzřetelněji identifikují nad otázkou Lisabonské smlouvy, můžeme vyvodit určité shrnutí. Názor na Lisabonskou smlouvu nutně neimplikuje postoj k evropské integraci, poněvadž rozhodnutí o její ratifikaci se stalo pro členy ODS a zejména pro vedení ODS politickým a ne ideologickým rozhodnutím. Názorový proud je příkladem dynamičnosti vnitrostranického života a vztahuje se ke konkrétní otázce v určité době, stejně jako euroskepticismus.

178 BOUCEK, F.: *The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe*. s. 59.

179 Tamtéž. s. 61.

180 PANEBIANCO, A.: *Political parties: organization and power*. s. 243.

Po založení nové liberální euroskeptické politické strany Strana svobodných občanů se objevovaly zprávy o její podpoře některými členy ODS či o jejich vstupu do strany. Stranu vedle V. Klaus¹⁸¹ podpořili poslankyně A. Páralová, J. Raninec a J. Schwippel¹⁸². Nikdo z nich však do nové strany nevstoupil a zároveň jsou tyto poslanci členy Platformy okolo V. Tlustého. Opět se tak potvrzuje, že jde o formální těleso s ideologickým a tím, podle K. Jandy, i mocenským zájmem. Přestože postoj členů ODS k evropské integraci není shodný, nelze očekávat, že se strana výhledově bude štěpit právě nad tímto tématem. Názorový proud oproti frakci či platformě, jak vyplývá z definice, nemá mocenskou ambici institucionalizace.

ZÁVĚR

Typologie politických stran podle jejich postojů k evropské integraci či Evropské unii se pokouší vytvořit obecné a neměnné kategorie, na jejichž základě třídí politické strany. Po kritické reflexi opírající se o analýzu postoje Občanské demokratické strany k evropskému projektu lze konstatovat poměrně malou relevanci kategorizace v praktickém užití. Důležitou spornou otázkou je možnost typologizace definovat euroskepticismus jako fixní kategorii bez ohledu na dynamičnost prostředí, ve kterém strany působí. Například

181 KLAUS, V.: „Je naprosto nezbytné, aby byla nějaká strana, která se realisticky dívá na procesy, které se odehrávají v dnešní Evropě. Takovou stranu bych považoval za strašně potřebnou u nás i kdekoli jinde v Evropě. Něco takového bych určitě podpořil.“ In *Lidé z Klausova okolí uvažují o euroskeptické straně* [online]. Portál <www.ct24.cz>. 27. 11. 2008. [cit. 2009-04-03].

182 Alena Páralová: *ODS by mohli opustit tři její poslanci* [online]. Portál <www.ods.cz>. 2008. [cit. 2009-04-03].

typologie měkkého a tvrdého euroskepticismu P. Taggarta a A. Szczerbiaka netvoří jasné a udržitelné kategorie. Občanská demokratická strana by se ve svém vývoji dala označit v určitých obdobích za měkce euroskeptickou, v jiných za tvrdě euroskeptickou.

Vývoj postoje ODS k Evropské unii lze obecně analyzovat do tří období, což potvrzuje obtížné udržení kategorizace. Prvním obdobím je počátek 90. let charakterizovaný jako *neoptimističtější* období. Druhé období představují roky 1999 - 2002 spojené s nejkritičtějšími názory, což potvrzuje např. vydání *Manifestu českého eurorealismu v roce 2001*. Toto období v jisté menší modifikaci způsobené odchodem V. Klause z pozice předsedy strany pokračovalo do roku 2006. Třetí období lze vymezit od roku 2007, ODS se stává vládní stranou a profiluje se méně kriticky, což je patrné zejména na postoji k Evropské ústavní smlouvě a Lisabonské smlouvě. Potvrzuje se tak obtížnost udržitelnosti kategorií.

Ani vazba euroskepticismu s pozicí strany na okraji stranického systému (P. Taggart, A. Szczerbiak) či s ideologickým zakotvením strany (P. Kopecký a C. Mudde) není aplikovatelná. Proto „úsilí“ o nalezení fungující typologie ještě není u konce a stále se můžeme setkávat s novými definicemi. Tyto argumenty přispívají k názoru, že pro definici euroskepticismu je nutný jiný přístup.

Co tedy vlastně způsobuje změny ve stranickém postoji k evropskému projektu v ODS? Můžeme vymezit obecně tři hlavní dynamické faktory, na které politické strany musí jak ideologicky tak organizačně reagovat. Za první, jde o vývoj evropské integrace a změny v rámci Evropské unie. Za druhé, stranický systém a jeho proměny, kdy jak se ukázalo, působí nejvíce na formování názorů postavení strany ve vládě či v opozici. V době, kdy ODS přešla z opoziční do vládní strany, se její kritika vůči Evropské unii zmírnila. Způsobuje to jak větší vliv tzv. europeizace na ministry za danou stranu, tak i koaliční působení strany, kdy na základě koaliční smlouvy dochází k nutným ideologickým posunům. Nový politický subjekt na politické scéně, jako další možný vlivný prvek, mohl ovlivnit politiku ODS v roce 1998, kdy vznikla pravicová proevropská Unie svobody. V této době přešla však ODS do formální opozice, a proto nelze jednoznačně určit, který z faktorů větší kritičnost názorů ovlivnil. Podle prof. K. Featherstona jsou jednotlivé faktory vzájemně propojeny a mohou působit i společně. To způsobuje jejich obtížné rozeznání a definování příčiny změny v politickém chování.

Třetím obecným dynamickým faktorem je situace uvnitř politické strany, například proměna členské základny, mocenské tlaky či výměna předsedy strany. Právě ta podle mnoha ovlivnila politiku ODS, tedy i její postoj k evropské integraci. Zvolení M. Topolánka v prosinci 2002 předsedou strany však nelze označit za názorový přelom. Je zřejmé, že změna ve vedení strany se na chodu organizace projevila. Nový předseda se charakterově liší, obklopuje se jinými spolupracovníky. Přesto, i jak vyplynulo z rozhovorů s některými členy strany, M. Topolánek v pohledu na evropský projekt nenarušuje názorovou linii strany. Zásadní změnu v jeho i ve stranické pozici způsobily vnější faktory zmíněné výše. Dotázání však potvrdili, že pokud by v čele ODS působil v době rozhodování o Lisabonské smlouvě V. Klaus, strana by vystupovala kritičtěji a jednotně. Zda by však „ideologická síla“ V. Klause byla silnější než vnější faktory, dokázat nemůžeme. Jeho současná pozice na Hradě umožňuje větší názorovou autonomii.

Pro nové definování euroskepticismu vyjděme ze skutečnosti, že termín je nejčastěji skloňován při označování názorů politických aktérů či vymezení se vůči nim (*labeling*). Vymezit se, jednoduše definovat svůj postoj vůči politickému protihráči, je důležitým nástrojem politického boje, se kterým se setkáváme v každodenní politice. Důležitá je tak vazba mezi strategií a ideologií, která musí být ale v rovnováze. Ideologie strany se tak stává přirozeně hlavním nástrojem politického boje, se kterým politické strany strategicky manipulují. Evropská tematika se ale, jak zdůrazňuje P. Mair, stala záležitostí zejména vládních politiků a úředníků, ne však otázkou, která by vyžadovala zapojení širokého voličstva a stala se přímým nástrojem politického boje. Podle L. Neumayer se proto euroskepticismus či eurooptimismus staly spíše nálepkou pro identifikaci, vymezení a vyjasnění pozice politických stran, než obsahovou kategorií určitých typologií.

Pro zodpovězení otázky, proč a jak dochází k formulování postoje k evropské integraci a jeho změnám, je nutné se zaměřit na vnitřní organizace politické strany. Politická strana představuje organizaci, jejíž činnost je řízena pravidly, jednotlivci a nemalý vliv má i okolí. Důležitou roli zejména pro fungování politické strany mají neformální procedury, které tvoří konkrétní osoby. Strana proto ve své historii není homogenní, a to navzdory tomu, že formální pravidla - stanovy strany – se mění jen minimálně. Například stanovy ODS jsou až nápadné svou stručností, a proto neformální pravidla mají velký význam. Organizační

hierarchie politické strany vzniká kvůli technickým potřebám, tedy kvůli vnitřní dělbě práce, ale také z důvodů politických, které představují zejména stranickou kontrolu. Podle A. Panebianca největší vliv mají mocenské boje v rámci strany a poskytují tak klíč k pochopení fungování strany a změnám uvnitř. Stejný pohled má i G. Sartori, podle kterého právě jednotlivci vytvářející soupeřící skupiny jsou základem organizace.

Při otázce, kdo formuluje evropské postoje strany, se jeví jako nejsilnější pozice předseda strany. Pokud se pokusíme zhodnotit vliv vedení strany, tedy místopředsedů strany a předsedů klubů na evropskou problematiku, je spíše mizivý. Po dohledání prohlášení a článků těchto osob k tématice evropské integrace zjistíme téměř nulový výsledek. Přesto však předseda strany není jediným, kdo postoj formuluje. Podle A. Panebianco lze ve stranické organizaci vymezit tzv. neurčité oblasti (*zones of uncertainty*). Jde o oblasti stranické činnosti, které nejsou „spravovány“ předsedou strany a představují tak zdroj organizační moci ve straně. Evropskou problematiku jako jednu z těchto oblastí lze spojit v ODS se jménem J. Zahradila, který v oblasti zahraniční a evropské politiky působí již dlouhodobě a disponuje určitou mocí odborníka. Tato pozice je poměrně pevná, poněvadž panuje přesvědčení, že ztráta odbornosti v oblasti evropské politiky by mohla stranu poškodit. Lídrem této po volbách 2006 by se dal coby místopředseda pro evropské záležitosti označit A. Vondra, jeho pozice je však členy strany vnímána spíše jako vládní než jako stranická. Proto J. Zahradil je stále pokládám za evropského specialistu ODS.

Na druhé straně členové strany na nižší stranické úrovni mají podle H. McCloskyho menší důvod odlišovat své názory od jejich oponentů a jsou zároveň méně indoktrinováni. Svým členstvím zejména podporují předsedu strany a zájmy organizace. Podle A. Panebianco jde o vzájemný vztah, kdy členové strany očekávají za své členství určité benefity, které autor definuje jako kolektivní či selektivní. Členy strany jde poté označit za tzv. věrné (*believers*), kteří se orientují na kolektivní ideologické motivy a na tzv. kariéristy (*careerists*). Současně ve straně můžeme definovat tzv. neaktivní a aktivní členy. Právě aktivní stranické „jádro“ představující malou skupinu umožňuje chod strany. Strana existenciálně staví na skutečnosti, kterou popisuje A. Panebianco. Většina aktivistů totiž představuje tzv. věrné, kteří se identifikují se stranou a jsou k její politice loajální. Teze vysvětluje, proč vždy existuje jakási přirozená většinová podpora mocenského vedení, jako

je tomu i v ODS v období vlády M. Topolánka, kdy je kritizován jeho ideologický posun od programu strany.

J. Keller konstatuje, že organizační struktura se s ohledem na vnější i vnitřní vlivy mění, a to i proto, chce-li být funkční jednotkou. Vstup do Evropské unie v květnu 2004 jistě rozšířil složitost prostoru, ve kterém strana musí operovat. Před vstupem do EU byly v parlamentu ustaveny výbory pro evropské záležitosti, bylo nutné zvolit adepty na europoslance či si vybudovat kvalitní odborné zázemí. Pozici klubu europoslanců ODS lze srovnat s pozicí poslaneckého a senátorského klubu. Přesto europoslanci mají větší názorovou autonomii, což plyne z jejich neúčasti na zákonodárné moci ČR. Jejich názory jsou tak mnohdy jednoznačnější či radikálnější, poněvadž dopady nejsou tak výrazné, jako by byly na domácí politické scéně. Europoslanci tak nijak výrazně neovlivňují mocenskou dynamiku strany. Výraznou osobou se jeví jen předseda klubu J. Zahradil. Oceňovány jsou aktivity H. Fajmona (jak vyplynulo z uskutečněných rozhovorů). Ačkoliv tedy europoslanci disponují znalostí věci a mohou působit jako informační kanál strany o evropské politice, vedení strany jejich aktivity příliš nereflektuje. I přes relativní malý vliv europoslanců na politiku, výběr kandidátů na tyto pozice přesto sleduje určité zájmy - např. možnost volebního zisku, mocenská pozice, názorová jasnost - jak se může zdát z „manipulační“ nominace kandidátů pro volby do Evropského parlamentu v roce 2009.

Na parlamentní úrovni by se nabízelo za evropské specialisty považovat členy zabývající se evropskou otázkou. Ale ačkoliv by výbory měly implikovat odbornost a znalost svých členů, žádný z členů výborů není mediálně ani vnitrostranicky považován za evropského odborníka.

Odbornou oporou strany mohou působit odborné organizace. Ačkoliv ODS ve svých stanovách ani stranických dokumentech nezmiňuje žádnou přidruženou či spřízněnou organizaci, určité napojení na Centrum pro ekonomiku a politiku, CEVRO a Mladé konzervativce je zřejmé. CEP je více spojen s osobou V. Klause než s ODS, stejně jako liberálně-konzervativní Kulturně-hospodářská revue Fragmenty či euroskeptický Euportál spojený se jmény Petra Macha, Miloslava Bednáře, Benjamin Kurase. Ti se mimo jiné stali členy nové strany Strana svobodných občanů podporované V. Klausem.

Pozice členů ODS k otázce evropské integrace je často definována jako kritická či realistická. Ukázalo se však, že jednotlivé názory členů strany nejsou shodné obsahově ani intenzitou prezentace. Což pramení jistě z obecného faktu, že se členové strany odlišují svými zájmovými oblastmi či hierarchickým postavením ve straně. Již na ideové konferenci strany konané před referendem o vstupu do EU v roce 2003 se formovaly dva názory – pro jejich odlišení použijme označení euroskeptický a eurorealistický. Samotný předmět kritických názorů má odlišnou povahu. Někteří vidí jako největší výstrahu možné oslabení atlantické vazby, jiní oslabování státu v ryze národních oblastech politiky (důraz na konkrétní oblast se liší) či v kritice ekonomické vize Unie. Jasnější názorovou profilaci lze analyzovat na dvou důležitých dokumentech – Evropské ústavní smlouvě a Lisabonské smlouvě.

Názory na tzv. euroústavu byly ve straně jednotné, nejvíce se k dokumentu vyjadřoval Jan Zahradil, Mirek Topolánek, Hynek Fajmon, dále pak např. Ivo Strejček, Miroslav Ouzký, Petr Nečas či Jiří Pospíšil. Nejvýraznější kritika evropské ústavní smlouvy byla formulována prezidentem V. Klausem. Po přechodu strany do vlády však názory ODS nebyly tak kritické a konsensuální a ve srovnání s rokem 2005 byl počet kritických článků a mediálních vystoupení členů ODS v prvním vládním roce 2007 mnohem skromnější.

Lisabonská smlouva zřetelně nastolila otázku, zda v ODS dochází k názorovému štěpení v otázce evropské integrace. Názorové štěpení se stalo nejdiskutovanějším na 19. kongresu ODS v roce 2008. V rámci politické diskuze zazněly ony *euroskeptické* i *pragmatické* názory. Volba předsedy strany byla některými interpretována v personifikaci názoru na ratifikaci Lisabonské smlouvy do osoby M. Topolánka a P. Béma. Ačkoliv však opačné názory na Lisabonskou smlouvu byly hlavní profilací obou kandidátů, volba vedení strany byla ovlivněna více faktory, a proto poměr hlasů kandidátů není pro naše účely směrodatný. Jak bylo ukázáno na několika argumentech, není také přesné hovořit o štěpení ODS ve vztahu k osobě V. Klause. Lépe by bylo říci, že vazba na V. Klause představuje jen jeden z faktorů určující postoj k Lisabonské smlouvě a názorové štěpení členů ODS tak nemá stejné podněty.

Jasně názorové štěpení přineslo hlasování o Lisabonské smlouvě v Poslanecké sněmovně, kdy se poměr rozdělil téměř na polovinu. Je toto relevantní ukazatel názorového

štěpení celé strany? G. Sartori definuje tzv. neangažované přívržence, kteří mohou fungovat jako podpůrné skupiny a stát se vskutku nejvyhledávanějšími kartami ve hře, neboť mohou zasáhnout rovnováhu mezi většinou a menšinou uvnitř strany. O neukotvených či tvárných poslancích hovoří i členové strany. Jak tvrdí poslanec J. Raninec, ve Sněmovně je obecně 90 % lidí, kteří se dají vytvarovat. Na základě definice členů lze v otázce Lisabonské smlouvy v ODS rozlišit členy, kteří zastávají linii ideologické názorové kontinuity, která je podepřena v dokumentech a prohlášeních strany. Další skupinu tvoří pragmatictější poslanci, kteří jsou ve většině případů spojeni s mocenskou pozicí v PS (ministři, předsedové výborů). Poslední skupiny tvoří tzv. neangažovaní, kterých je tedy velká část. Hlasování ve Sněmovně je tak určitým strategickým nástrojem, kdy Smlouva prošla, ale zároveň téměř nejmenším nutným počtem hlasů ODS. Potvrzují se tak slova A. Panebianca. Podle něho původní cíl politické strany, a to vytvoření a prosazování hodnot, ideologie, kdy organizace je prostředkem k jejich realizaci, se v důsledku její postupné institucionalizace změní tak, že strana se sama stane cílem, který je třeba udržet. Ideologická otázka se tak dostává do rozporu s otázkou mocenskou, což narušuje počáteční ideologickou jednotu strany.

Názorové rozdělení na parlamentní úrovni však neznamená názorové štěpení uvnitř celé strany. Členská základna není obecně tak polarizována, jak lze demonstrovat na závěrech studie Catherine Perron, podle které si podporu EU členy ODS lze představit jako pyramidu, kdy špičky strany zastávají nejkritičtější názory a tento názor slábne směrem k regionálním politikům a voličům ODS, kteří jsou spíše nekriticky laděni. Důvodem je skutečnost, že většina členů strany obsah Lisabonské smlouvy nezná a svůj názor si tvoří na základě informací z médií. Pro některé smlouva není zásadní otázkou. Pokud se ale pokusíme geograficky vymezit *euroskeptičtější* či *europragmatictější* názory, lze i navzdory slabšímu štěpení v oblastních a místních orgánech a slabší intenzitě prezentace identifikovat vazbu vrcholných politiků na oblastní sdružení.

Formuje se, či je předpoklad, že tomu tak bude v budoucnosti, uvnitř ODS nad otázkou postoje k evropské otázce frakce? Ačkoliv postoj členů ODS k evropské integraci není shodný – liší se obsahově, mírou reprezentace, uznáním míry relevance – přesto nelze očekávat, že se strana výhledově bude štěpit právě nad tímto tématem. *Euroskepticismus* v současnosti představuje reakci na konkrétní formu evropské politiky, která je dočasným

politickým jevem. *Euroskeptikové* v ODS představují tedy názorový proud. Pojem definoval R. Rose a později z této definice vyšel i A. Panebianco. Zastánci názorového proudu se jasně profilují na určitém tématu, tvoří institucionalizované těleso a jsou zastoupeni napříč horizontální strukturou strany. Důležité je, že názorový proud oproti frakci či platformě, jak vyplývá z definice, nemá mocenskou ambici institucionalizace.

Oproti tomu frakce představuje již institucionalizované těleso profilující se na více tématech. Této definici odpovídá *Platforma za naplnění programu ODS*, která se formovala v červnu 2007 kolem poslance Vlastimila Tlustého s cílem vrátit se k principiální ekonomické politice. Jak tvrdí K. Janda, pokud se formuluje ideologická frakce, rovná se zároveň frakci vůdcovské. Vazba některých členů zmíněné frakce a pádu vlády v březnu 2009 může dát tomuto konstatování za pravdu.

Předkládaná práce potvrdila hlavní tezi, že názorový proud označovaný za euroskeptický představuje instrument spojený s dynamikou vnitrostranického života. Proto samotný pojem euroskepticismus je spíše dynamickým fenoménem než neměnnou kategorií. Hypotéza práce definovaná v úvodní kapitole tak byla potvrzena.

Při snaze dokázat na případu Občanské demokratické strany dynamičnost a instrumentální podobu (*labeling*) euroskepticismu jsme se dotkli mnoha fenoménů, které nabízejí možnost dalších a hlubších rozborů – např. analýza dalších faktorů, které ovlivňují změny ve stranických postojích, euroskepticismus jako nástroj vnitrostranického boje, formování postojů řadových členů strany, názorová vazba členů strany na poslance a senátory. Euroskepticismus coby názorový proud představuje jev, který se neustále vyvíjí a proměňuje. Proto jeho analýza je časově a obsahově náročná a vybízí k dlouhodobému šetření. Kombinací studia teoretických prací se studiem stranických dokumentů a projevů si lze vytvořit objektivní pohled na skutečnost. Přínosem pro práci byly i uskutečněné rozhovory s vytypovanými osobami, na základě kterých bylo možné ověřit teoretické závěry.

SEZNAM ZKRATEK

- **CEP** Centrum pro ekonomiku a politiku
- **ČSSD** Česká strana sociálně demokratická
- **EP** Evropský parlament
- **EU** Evropská unie
- **KDU-ČSL** Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

- **KSČM** Komunistická strana Čech a Moravy
- **LS** Lisabonská smlouva
- **MK** Mladí konzervatisti
- **ODA** Občanská demokratická aliance
- **ODS** Občanská demokratická strana
- **SPR-RSČ** Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa
- **US-DEU** Unie svobody-demokratická unie

LITERATURA A PRAMENY

Monografie

- BARTÁK, Adam: ODS a přidružené organizace. In: BALÍK, Stanislav a kol.: *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2006. s. 257-270.

- BOUCEK, Françoise: The Structure and Dynamics of Intra-Party Politics in Europe. In LEWIS, P. G. - WEBB P. (eds.): *Pan-European Perspectives on Party Politics*. Leiden: Brill. 2003. pp. 55-95.
- DANČÁK, B. - FIALA, P. - HLOUŠEK, V.: Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace. In DANČÁK, B. - FIALA, P. - HLOUŠEK, V (eds.): *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita. 2005.
- HANLEY, Sean: *The New Right in the New Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. London: Routledge. 2008.
- HAVLÍK, Vlastimil: Euroskeptické strany v České republice: případ ODS a KSČM, 2006. In NĚMEC, J. - ŠŮSTKOVÁ, M. (eds.): *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006* [online]. Praha – Olomouc: Česká společnost pro politické vědy. 2006. s. 850-862. Dostupný z WWW: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/SP%202/Vlastimil%20Havlik.pdf>
- HAVLÍK, V. - KANIOK, P. (eds.): *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. 2006.
- KELLER, Jan: *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1996.
- KELLER, Jan: *Sociologie organizace a byrokracie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 2007.
- KRUTÍLEK, O. - KUCHYŇKOVÁ, Petra: ODS a evropská integrace. In BALÍK, Stanislav a kol.: *Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2006. s. 159-174.
- LANDRECH, Robert: Europeanization and national party organization: Limited but appropriate adaptation? In: POGUNTKE, T. – AYLOTT, N. - CARTER, E. et al.: *The Europeanization of National Political Parties. Power and organizational adaptation*. London: Routledge. 2007. pp. 86-107.
- LEWIS, Paul. G.: The EU and Party Politics in Central and Eastern Europe: Question and Issues. In: LEWIS, P. G. - MANSFELDOVÁ, Z. (eds.): *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan. 2006. pp. 1-19.
- LINEK, L. - MANSFELDOVÁ, Z.: The Impact of the EU on the Czech Party System. In: LEWIS, P. G. - MANSFELDOVÁ, Z. (eds.): *The European Union and Party*

- Politics in Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan. 2006. pp. 20-39.
- MAOR, Moshe: *Parties, Conflicts and Coalitions in Western Europe. Organisational determinants of coalition bargaining*. London: Routledge. 1998.
 - PANEBIANCO, Angelo: *Political parties: organization and power*. Cambridge University Press. 1988.
 - SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2005.
 - SCOTT, Richard: *Institutions and Organizations. Foundations for Organizational Science*. London: Routledge. 1995.
 - SITTER, Nick: *Cleavages, Party Strategy and Party System Change in Europe, East and West*. In LEWIS, P. G. - WEBB, P. (eds.): *Pan-European Perspectives on Party Politics*. Leiden: Brill. 2003. pp. 179-205.
 - STEENBERGEN, M. - SCOTT, D. J.: Contesting Europe? The salience of European integration as a party issue. In MARKS, G. - STEENBERGEN M. R. (eds.): *European Integration and Political Conflict*. Cambridge University Press. 2004. pp. 165 – 192.
 - ŠEDO, Jakub: Role Evropské unie a jejího rozšíření ve volební kampani. In ŠEDO, J. (ed.): *Evropská otázka ve volebních kampaních*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2003. s. 126-139.
 - TAGGART, P. - SZCZERBIAK, A.: Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party-based Euroscepticism in the Candidates States of Central and Eastern Europe. In LEWIS, P. G. - WEBB, P. (eds.): *Pan-European Perspectives on Party Politics*. Leiden: Brill. 2003. pp. 207-225.
 - TIERSKY, Ronald: Introduction: Euro-skepticism and “Europe”. In TIERSKY, R. (eds.): *Euro-skepticism: a Reader*. Maryland: Rowman and Littlefield Publishers. 2001. pp. 1-6.

Odborné články

- BÁRTA, Pavel: ODS – konec revoluce. *Revue Politika* [online], 2003, roč. 1, č. 3. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/99/ods-konec-revoluce/>

- FIALA, Petr: Česká pravice v opozici. *Revue Politika* [online], 2003, roč. 1, č. 1. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/89/ceska-pravice-v-opozici/>
- HOLZER, Jan: ODS a tradice české politiky. *Revue Politika* [online], 2006, roč. 4, č. 2. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: http://www.cdk.cz/rp_i.php?pg=clanky&cl=298&PHPSESSID=c
- JOHANSSON, K. M. - RAUNIO, T.: The Awkward Question. Party Approaches to European Integration in Finland and Sweden. *European Union Studies Association, Biennial Conference, June 2-5, 1999, Pittsburgh* [online]. 1999. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://aei.pitt.edu/2304/01/002334.PDF>
- LANG, Kai-Olaf : Má dáti -dal: Český zahraniční politika na prahu vstupu do EU - německý pohled. *Mezinárodní politika*, roč. XVIII., 2004, č. 2, s. 13-15.
- KANIOK, Petr: Euroskepticismus a Evropský parlament. *Politologický časopis*, 2005, roč. 12, č. 4, s. 416-429.
- KANIOK, Petr: Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož? *Politologický časopis*, 2005, č. 2, s. 152-164.
- KANIOK, Petr: Uchopení neuchopitelného? Stranický euroskepticismus v kontextu pozitivních postojů politických stran k EU. *Politologický časopis*, 2007, č. 4, s. 345-360.
- KLÍMA, Michal: Problémy pravice, problémy ODS: „Catch-allism“ je podmínkou modernizace. *Politologický časopis*, 2004, roč. 11, č. 4, s. 393-411.
- KOPEČEK, Lubomír: Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? *Politologický časopis*, 2004, roč. 11, č. 3, s. 240-262.
- KOPEČEK, L. - ŠEDO, J.: Czech and Slovak Political parties and their Vision of European Integration. *Středoevropské politické studie* [online], 2003, roč. 5, č. 1. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=12>
- LANDRECH, Robert: Europeanization and European Parties. Towards a Framework for Analysis. *Party Politics*, 2002, Vol. 8, No. 4, pp. 389-403.
- MAIR, Peter: The Limited Impact of Europe on National Party Systems. *West European Politics*, 2002, Vol. 23, No. 4, pp 27-51.
- MCCLOSKEY, H. - HOFFMANN, P. J. - O'HARA, R.: Issue Conflict and Consensus Among Party Leaders and Followers. *The American Political Science Association* [online], 1960, Vol. 54, No. 2, pp. 406-427. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.jstor.org/stable/1978302>.

- NEUMAYER, Laure: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*, 2007, Vol. 47, No. 2, pp. 135 – 160.
- NOVÁK, Miroslav: Relevance malých stran v demokracii: Od obecného rámce k české smlouvě o stabilním prostředí. *Politologická revue*, 1999, roč. 5, č. 2, s. 44-70.
- PEČINKA, Bohumil: Měkké jádro a tvrdý obal ODS. *Revue Politika* [online], 2007, roč. 5, č. 10. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/368/mekke-jadro-a-tvrdy-obal-ods/>
- PEČINKA, Bohumil: Co se dělo na kongresu ODS? *Revue Politika* [online], 2003, roč. 1, č. 1. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/90/co-se-delo-na-kongresu-ods/>
- PEČINKA, Bohumil: ODS v roce 2010. *Revue Politika* [online], 2006, roč. 4, č. 3. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/302/ods-v-roce-2010/>
- PŠEJA, Pavel: Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991-1998). *Politologický časopis*, 2004, roč. 11, č. 4, s. 453-472.
- ŘIHÁČKOVÁ, Věra: Česká debata ke Smlouvě o ústavě pro Evropu. Analýzy Friedrich Bert Stiftung z České republiky [online], 1/2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.fesprag.cz/cs/system/files/books/1-Richackova-cz.pdf>
- SOULEIMANOV, Emil: Perspektivy vstupu Turecka do Evropské unie: viděno z českého úhlu pohledu. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. XXIX, č. 1, s. 17-18.
- ŠARADÍN, Pavel: Národní zájmy a selhání liberální politiky. *Politologická revue*, 2002, roč. 8, č. 2, s. 161-169.
- ŠTĚPÁNEK, Martin: Patnáct let české pravice. *Revue Politika* [online], 2006, roč. 4, č. 5. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.cdkbrno.cz/rp/clanky/314/patnact-let-ceske-pravice/>
- TAGGART, Paul: A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System. *European Journal of Political Research*, 1998, Vol. 33, No. 3, pp. 363-388
- ŽIŽKA, Jan: Německo-české puzzle. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. XXIX, č. 11. s. 15-16.

Periodika – tištěná, elektronická

- *Alena Páralová: ODS by mohli opustit tři její poslanci.* Rozhovor pro ČRo-Plzeň [online], 27. 1. 2009. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://paralova.cz/index.php?art=1093>
- BEK, Lukáš: Zahradil přišel s nabídkou dočasného vedení ODS. *Právo* [online], 31. 10.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/153195-zahradil-prisel-s-nabidkou-docasneho-vedeni-ods.html>
- *Bém útočí Lisabonskou smlouvou. ODS ji prý nesmí podepsat* [online], 9.11.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/bem-utoci-lisabonskou-smlouvou-ods-ji-pry-nesmi-podepsat-pzh-/domaci.asp?c=A081109_181911_domaci_pei
- *Boris Šťastný: Když schválíme Lisabon, Klaus ze strany odejde.* Rozhovor pro Právo [online], 29.11.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ods.cz/il1/prispevek.php?ID=8606>
- *David Vodrážka: Nedělní partie.* Rozhovor vedl Petr Šimůnek [online], 15.12.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ods.cz/prispevek.php?ID=8731>
- *Evropská ústavní smlouva* [online], 4.11.2005. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.euractiv.cz/budoucnost-eu/link-dossier/evropsk-stavn-smlouva>
- FAJMON, Hynek: *ODS a její místo v Evropském parlamentu* [online], 31.3.2004. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.fajmon.eu/cze/stranka.php?ID=96>
- GABAL, Petr: ODS chce poslat evropskou smlouvu před Ústavní soud. *Český rozhlas* [online], 22.10.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.radio.cz/cz/clanek/96712>
- *Hynek Fajmon: Jsem pro referendum o Lisabonu i o radaru.* Rozhovor pro Euro vedl Lukáš Petřík [online], 27.11.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=8642>
- KLAUS, V.: Vaclav Thatcher: the Czech Republic. *The Economist*, August 1994. pp. 14-15.
- KOUBEK, D. - KNOPP, M.: Lisabonskou smlouvu čeká po podpisu ještě ratifikace. *Český rozhlas* [online], 13.12.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: http://www.rozhlas.cz/izurnal/zahranici/_zprava/406828
- *Jan Zahradil: Budiž, dohodněme se. Ale ne za cenu slabšího Česka!* Rozhovor pro Ekonom [online], 24.5.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=5039>

- *Jan Zahradil: K tomu textu už se nevracejme.* Rozhovor pro Hospodářské noviny [online], 26.1.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=4592>
- *Jan Zahradil: Prosazení Lisabonské smlouvy bude Pyrrhovo vítězství.* Rozhovor pro Parlamentní zpravodaj vedl Lukáš Petřík [online], 12.9.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.ods.cz/prispevek.php?ID=7358>
- *Jan Zahradil: Ztrácíme další část své suverenity.* Rozhovor pro MF DNES [online], 15.12.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=5940>
- *Již devět krajů podpořilo kandidaturu Topolánka,* [online], 1.12.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/domaci/37637-jiz-devet-kraju-podporilo-kandidaturu-topolanka/>
- LAUDER, Silvie: Díky, raději budu ministrem. *Respekt*, roč.XIX, č. 28, 2008, s 7.
- *Lidé z Klausova okolí uvažují o euroskeptické straně* [online], 27.11.2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/domaci/37215-lide-z-klausova-okoli-uvazuji-o-euroskepticke-strane/>
- *Lídři ODS čelí kritice za „kamarádšofty“ při výběru eurokandidátů.* [online], 23.2.2009. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/lidri-ods-celi-kritice-za-kamaradsofty-pri-vyberu-eurokandidatu-p8l/domaci.asp?c=A090223_161923_domaci_adb
- *Mirek Topolánek: Euroústava je mrtvá a její ožívání nic nepřinese.* Rozhovor pro EUportal vedl Lukáš Petřík [online], 1.2.2006. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=2665>
- *Mirek Topolánek: Nebudu dělat prasárny jako Paroubek.* Rozhovor pro Lidové noviny [online]. 21.5.2005. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/1250/media/clanek.php?ID=971>
- *Mirek Topolánek: Na naší vládě vydělá každý.* Rozhovor pro MF DNES, 7.5.2005. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=940>
- *ODS čeká přiznání, jak moc cítí svůj euroskepticismus* [online], 20.11.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=514490>

- *ODS prosadila v Senátu referendum o euroústavě.* [online], 24.3.2005. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/52800-ods-prosadila-v-senatu-referendum-o-euroustave.html>
- *Petr Gandalovič: Moje nabídka se jmenuje: „Podílení se a odpovědnost“.* Listy ODS č. 5, 2008 [online], s. 7. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ods.cz/index/aktualita.php?ID=498>
- STRAŠÍKOVÁ, Lucie: *Tzv. "sarajevský atentát" odstartoval zatím největší politickou krizi v ČR.* [online], 28. 11. 2008. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ct24.cz/o-cem-se-mluvi/37206-tzv-sarajevsky-atentat-odstartoval-zatim-nejvetsi-politickou-krizi-v-cr/>
- VALIŠ, Zdeněk: Štěpení ODS. Komentář. *Radio Praha* [online], 7.1.1998. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://archiv.radio.cz/cesky/poznamka/7-1-98.html>
- *Vláda přijala oficiální postoj k euroústavě* [online], 23.2.2007. [cit. 2009-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.euractiv.cz/ceske-predsednictvi/clanek/vlada-prijala-oficialni-postoj-k-euroustave>

Stranické dokumenty a elektronické zdroje

- ověřeno k 3. 4. 2009, [cit. 2009-04-03]

- CABRNOCH, Milan (ed.): *Politici Občanské demokratické strany v Evropském parlamentu a v krajích České republiky.* 2004.
(http://www.cabrnoch.cz/media/ods_politici_v_eu.pdf)
- *Hlavu vzhůru.* Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 1998.
(http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf)
- *I. Ideová konference. Co dělat se zemí, kde se již dlouho nevládne? - sborník.* Praha, 30.5.-1.6.1999. (<http://www.ods.cz/akce/ideovky/1.ik/idkonpr.html>)
- *II. Ideová konference. Svobodný prostor svobodným občanům - sborník.* Praha, 11.6.2000. (<http://www.ods.cz/akce/ideovky/2.ik.php>)
- *III. Ideová konference. Deset let Občanské demokratické strany - sborník.* Praha, 21.-22.4.2001 (<http://www.ods.cz/akce/ideovky/3.ik.php>)
- *IV. Ideová konference ODS. Když do EU tak s ODS - sborník.* Praha, 17. května 2003.
(http://www.ods.cz/docs/publikace/IV_ik.pdf)

- *Když do EU tak s ODS*. Programový leaflet k referendu o vstupu ČR do EU 2003. (http://www.ods.cz/docs/programy/leaflet_EU.pdf)
- KLAUS, Václav. *Desatero o evropské ústavě*. 1.3.2005. (http://zpravy.idnes.cz/nazory.asp?r=nazory&c=A050301_112111_nazory_mhk)
- KLAUS, Václav. *Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu*. 19.2.2009. (<http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=5wOBVMWihXZ4>)
- KLAUS, Václav. *Úvodní projev předsedy ODS na ideové konferenci*. Praha, 29.5.1999. (<http://ods.cz/akce/ideovky/1.ik/clanky/pr-ideo-klaus.html>)
- *Koaliční smlouva uzavřená mezi ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených dne 28. prosince 2006*. (<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/3Ksmlouva.pdf>)
- *XIII. kongres ODS – sborník*. 13.-15.12. 2002, Františkovy Lázně. příspěvků. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XIII_kongres.pdf)
- *XIV. kongres ODS – sborník*. 22.- 23.11. 2003, Luhačovice. příspěvků. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XIV_kongres.pdf)
- *XVI. kongres ODS: Společně k vítězství, společně pro lepší život – sborník*. 26.-27.11. 2005, Brno. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVI_kongres.pdf)
- *XVII. kongres ODS – sborník*. Praha, 18.-19.11. 2006. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVII_kongres.pdf)
- *XVIII. kongres ODS: Nabízíme pravici – sborník*. Praha, 24. listopadu 2007. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVIII_kongres.pdf)
- *19. kongres ODS*. 5. - 7. prosince 2008, Praha. (<http://www.ods.cz/kongres/>)
- *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii*. Výsledky hlasování Poslanecké sněmovny PČR. 46. schůze, 11. hlasování. 18.2.2009. (<http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=48969>)
- NEČAS, Petr: *Listopadové teze k budoucímu směřování ODS*. Listopad 2002. (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/necas-listopadove_teze.pdf)
- *Programové prohlášení koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a Strany zelených*. 18. 1. 2007. (http://ods.cz/docs/dokumenty/programove_prohlaseni_vlady_18-01-2007.pdf)
- *Průběh volby předsedy ODS*. 19. kongres ODS. 7.12.2008. (<http://www.ods.cz/kongres/?id=volby&sub=604>)
- *Svoboda a prosperita*. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 1996. (http://www.ods.cz/docs/programy/program_1996.pdf)

- *Společně pro lepší život. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2006.*
(http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf)
- *Stanovy Občanské demokratické strany.*
(http://www.ods.cz/docs/dokumenty/stanovy_ODS.pdf)
- *Stanovy České strany sociálně demokratické.* (<http://www.cssd.cz/o-nas/Stanovy-CSSD/>)
- *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy.* (<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category>)
- *Tiskové prohlášení ODS. 12.6.2003,* (<http://zahradil.eu/cze/prispevek.php?ID=111>)
- *Tisková zpráva ODS. 30.5.2005.* (<http://www.ods.cz/eu/zprava.php?ID=2084&page=32>)
- TLUSTÝ, Vlastimil: *Deklarace vzniku platformy za naplnění programu ODS. 21.6.2007.*
(<http://www.tlusty.cz/upload/platforma.jpg>)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Postoj k Lisabonské smlouvě.*
(<http://www.lisabonskasmlouva.cz/index.php?menu=10&idp=179&PHPSESSID=cui2g8c8odpgmeljn3vtsbif85>)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Projev předsedy ODS po zvolení. 19. kongres ODS. 7.12. 2009.* (<http://www.ods.cz/kongres/?id=projevy&prepis=957&sub=621&order=0&str=1>)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Projev na seminář "Perspektivy EU po zamítnutí evropské ústavy". 7.6.2005.* (<http://www.ods.cz/media/clanek.php?ID=996>)
- TOPOLÁNEK, Mirek. Quo vadis ODS aneb nový začátek. In *XIII. kongres ODS: Nabízíme pravici - sborník* [online]. s. 49-50.
(http://www.ods.cz/docs/publikace/XIII_kongres.pdf)
- TOPOLÁNEK, Mirek. Úvodní projev premiéra a předsedy ODS. In *XVIII. kongres ODS – sborník* [online]. 2007, s. 14. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVIII_kongres.pdf)
- TOPOLÁNEK, Mirek. Úvodní projev předsedy ODS. In *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 13. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVII_kongres.pdf)
- TOPOLÁNEK, Mirek. *Ústní interpelace. Poslanecká sněmovna PČR. 25. 10. 2007.*
(<http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/022schuz/s022244.htm>)
- *Volební desatero. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2002.*
(http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf)
- *Volební program Unie svobody 1998.*
(http://www.magnetpro.cz/www/unie.cz/downloads/pgm_PS_98.doc)

- Usnesení XIV. kongresu ODS. In *XIV. kongres ODS -sborník* [online]. 2003. s. 136. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XIV_kongres.pdf)
- Usnesení XVII. kongresu ODS. In *XVII. kongres ODS – sborník* [online]. 2006. s. 120. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVII_kongres.pdf)
- ZAHRADIL, Jan. Projev stínového ministra zahraničních věcí. In *XVI. kongres ODS: Společně k vítězství, společně pro lepší život – sborník* [online]. 2005. s. 92. (http://www.ods.cz/docs/publikace/XVI_kongres.pdf)
- ZAHRADIL, Jan: *Realismus místo iluzí*. Modrá šance pro českou diplomacii. č.13/2004. Praha: Hlavní kancelář ODS. 2004. (http://www.ods.cz/docs/publikace/modra_sance-zahranici.pdf)
- ZAHRADIL, J. - PLECITÝ, J. – ADRIÁN, P. a BEDNÁŘ, M.: *Manifest českého eurorealismu*. 2001. (<http://www.ods.cz/docs/dokumenty/zahradil-manifest.pdf>)

Elektronické databáze

- ověřeno k 3. 4. 2009, [cit. 2009-04-03].

- Centrum pro ekonomiku a politiku (<http://cepin.cz/cze/index.php>)
- CEVRO – Liberálně-konzervativní akademie (<http://www.cevro.cz/cs/o-cevro/profil-cevro/>)
- Euportál (<http://www.euportal.cz/Default.aspx>)
- Kulturně-hospodářská revue Fragmenty (<http://www.fragmenty.cz/>)
- Mladí konzervativci (<http://www.konzervativci.cz/kdojsme.php>)
- Občanská demokratická strana (<http://www.ods.cz/>)
- Oficiální stránky Alexandra Vondry (<http://www.alexandrvondra.cz>)
- Oficiální stránky Jana Zahradila (<http://zahradil.eu/cze/rubrika.php?ID=3>)
- Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR (<http://www.psp.cz>)
- Projekt eStat.cz (<http://www.estat.cz/>)
- Senát Parlamentu ČR (<http://www.senat.cz/>)

Rozhovory

- vedené autorkou práce

- Petr DUCHOŇ, europoslanec za ODS, v Praze dne 2. března 2009.

- Hynek FAJMON, europoslanec za ODS, elektronické zodpovězení otázek, 9. března 2009.
- Jaroslav KUBERA, senátor PČR za ODS, v Teplicích dne 13. března 2009.
- Marek LOUŽEK, analytik Centra pro ekonomiku a politiku, v Praze dne 16. února 2009.
- Lukáš PETŘÍK, předseda Mladé pravice, v Praze dne 25. února 2009.
- Juraj RANINEC, poslanec PČR za ODS, v Praze dne 18. března 2009
- Jan SCHWIPPEL, poslanec PČR za ODS, v Praze dne 18. března 2009
- Tomáš VANĚK, místopředseda Oblastního sdružení ODS Praha-Západ, v Praze dne 18. února 2009.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
 Filozofická fakulta
 Katedra / ústav: Ústav politologie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: LENKA RYJÁČKOVÁ

Datum narození: 24. 9. 1986

Kontaktní adresa: Most, Albrechtická 638/409, 434 01

Obor studia / kombinace: Politologie Bc.

Diplomní obor: Politologie

Název práce v češtině : Euroskepticismus a Občanská demokratická strana: stranická platforma?

Název práce v angličtině:: Euroscepticism and the Civic Democratic Party: Party Basis?

Vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, PhD.

Konzultant: Mgr. Ondřej Novotný

Pokyny k vypracování:

Diplomantka vymezí pojem euroskepticismus jako fenomén stranického politického boje. Zaměří se na vnitřní strukturu politických stran a identifikuje euroskeptická centra uvnitř ODS.

Diplomantka vyjde z teoretické a empirické literatury. Po specifikaci daných stranických center zhodnotí jejich vliv a pozici na parlamentní úrovni. K analýze budou využity parlamentní vystoupení a hlasování.

Vyústěním bude identifikace jádra euroskeptiků uvnitř ODS a jejich argumentace. Diplomantka ve své práci využije také rozhovorů s vytipovanými politiky.

Doporučená literatura:

- Handl, Vladimír: „Evropeizace“ KSČM mezi „ortodoxní“ a „eurokomunismem“? Policy Paper. IIR. 2004
- Hanley, Sean: Party Institutionalization and Centre-Right Euroscepticism in East Central Europe: the Case of the Civic Democratic Party in the Czech Republic. Brunel University. 2002.
- Havlík, V., Kaniok P. (eds.): Euroskepticismus a země střední a východní Evropy. IIPS Studie, Brno. 2006.

- Keller, Jan: Sociologie organizace a byrokracie. Sociologické nakladatelství. Praha. 2007.
- Mair, Peter: Political Opposition and the European Union. Government and Opposition, Vol. 42, No. 1, pp. 1-17. 2007.
- Maršič Tomislav: The Ratification of the Lisbon Treaty in the Czech Republic. Between EU-skepticism and raison d'état. Working paper. FG 1. 2008/03. SWP Berlin.
- Neumayer, Laure: Euroscepticism as a political label: The use of the European Union issues in political competition in the new Member States. European Journal of Political Research. 2007.
- Panebianco, Angelo: Political parties: organization and power. Cambridge University Press. 1988.
- Sitter, Nick: Opposing Europe: Euro-scepticism, Opposition and Party Competition. Working Paper No 56. Sussex European Institute. 2002.
- Strom, Kaare: Inter-party Competition in Advanced Democracies. Journal of Theoretical Politics 1 (3), pp. 277-300. 1998.
- Szczerbiak A., Taggart P.: Theorizing Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality. Working Paper No 69. Sussex European Institute. 2003.
- Szczerbiak A., Taggart P.: The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States. Working Paper No 51. Sussex European Institute. 2002.

Vedoucí práce (podpis):

Datum zadání práce:

L.S.

.....
Vedoucí základní součásti:

.....
Děkan:

Datum: